

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

**ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΤΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**

(Αίτηση Αριθ. 25701/94)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ
23 Νοεμβρίου 2000

Επί της υποθέσεως του τέως Βασιλέως της Ελλάδος και άλλων κατά της Ελλάδος.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων συνεδριάζον με ευρεία σύνθεση (Grand Chamber), ως εξής:

Κος L Wildhaber, *Πρόεδρος*

Κα E Palm

Κος J-P Costa

Κος L Ferrari Bravo

Κος Gaukur Jörundsson

Κος L Calfish

Κος I Cabral Barreto

Κος W Fuhrmann

Κος B Zupančič

Κα Nina Vajić

Κος John Hedigan

Κος Matti Pellonpää

Κα M Tatsa-Nikolovska

Κος Tudor Panțîru

Κος E Levits

Κος K Traja

Κος Γ Κουμάντος, *Δικαστής ad hoc*

επίσης η Maud de Boer-Buquiccio, *Αναπληρώτρια Γραμματεύς*.

Αφού συζήτησε κεκλεισμένων των θυρών την 14η Ιουνίου και 25η Οκτωβρίου 2000,

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, η οποία ελήφθη την τελευταία των ως άνω ημερομηνιών.

Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση παρεπέμφθη στο Δικαστήριο σύμφωνα με τις διατάξεις που ίσχυαν πριν την θέση σε εφαρμογή του Πρωτοκόλλου Αριθ. 11 της Συμβάσεως για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών ("η Σύμβαση")¹, από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ("η Επιτροπή") στις 30.10.1999 (Άρθρο 5 § 4 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 11 και των πρώην Άρθρων 47 και 48 της Συμβάσεως).

2. Η υπόθεση ξεκίνησε με μία αίτηση (Αριθ. 25701/94) κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας που κατετέθη στην Επιτροπή δυνάμει του πρώην Άρθρου 25 της Συμβάσεως από τον τέως Βασιλέα της Ελλάδος και οκτώ μέλη της οικογενείας του στις 21.10.1994. Οι αιτούντες ισχυρίστηκαν ότι ο Νόμος 2215/1994 ο οποίος ψηφίσθηκε από το Ελληνικό Κράτος στις 16.4.1994 και ετέθη σε ισχύ στις 11.5.1994 παραβίαζε τα δυνάμει της Συμβάσεως δικαιώματά τους. Οι αιτούντες εκπροσωπήθηκαν από τους δικηγόρους του Λονδίνου, Nathene & Co. Η Ελληνική κυβέρνηση ("η κυβέρνηση") εκπροσωπήθηκε από τον Agent της, κ Λ. Παπιδά, Πρόεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, και εν συνεχεία από τον διάδοχό του, κ Ε. Βολάνη.

3. Η Επιτροπή κήρυξε την αίτηση μερικώς παραδεκτή στις 21.4.1998 καθ' ο μέτρο αφορούσε τον τέως Βασιλέα της Ελλάδος, την αδελφή του Πριγκίπισσα Ειρήνη, και την θεία του Πριγκίπισσα Αικατερίνη ("οι αιτούντες"). Στην έκθεσή της με ημερομηνία 21.10.1999 (πρώην Άρθρο 31 της Συμβάσεως), η Επιτροπή εξέφρασε την ομόφωνη γνώμη

---

¹ Σημείωση της Γραμματείας. Το Πρωτόκολλο Αριθ. 11 ετέθη σε ισχύ την 1 Νοεμβρίου 1998.

ότι είχε υπάρξει παραβίαση του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1 και ότι δεν υπήρχε ανάγκη να εξεταστεί το εάν είχε υπάρξει παραβίαση του Άρθρου 14 της Συμβάσεως σε συνδυασμό με το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1.²

4. Στις 6.12.1999 η Ευρεία Σύνοψη έκρινε ότι η υπόθεση έπρεπε να κριθεί από την Ευρεία Σύνοψη (Κανόνας 100 § 1 των Κανόνων του Δικαστηρίου). Ο κ Χ. Λ. Ροζάκης, ο εκλεγμένος δικαστής για την Ελλάδα, ο οποίος είχε λάβει μέρος στην εξέταση της υποθέσεως στα πλαίσια της Επιτροπής, απεσύρθη από την Ευρεία Σύνοψη (Κανόνας 28). Ως εκ τούτου, η κυβέρνηση διόρισε τον κ Γ. Κουμάντο ως *ad hoc* δικαστή (Άρθρο 27 § 2 της Συμβάσεως και Κανόνας 29 § 1).

5. Οι αιτούντες και η κυβέρνηση κατέθεσαν από ένα μνημόνιο.

6. Μία δημοσία συζήτηση έλαβε χώρα στο Κτίριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο Στρασβούργο, στις 14.6.2000.

Ενώπιον του Δικαστηρίου εμφανίσθηκαν:

(α) για την κυβέρνηση

Κος Π. Γεωργακόπουλος, Σύμβουλος του ΝΣΚ, *Αντιπρόσωπος του Agent*

Κος Μ. Απεσος, Πάρεδρος, ΝΣΚ

Κα Κ. Γρηγορίου, Πάρεδρος, ΝΣΚ

Κος D. Pannick, Δικηγόρος

Κα D. Rose, Δικηγόρος

Καθ. Δ. Τσάτσος

Καθ. Ν. Αλιβιζάτος, *Συνήγοροι*

Κος Χ. Παμπούκης, Επίκουρος Καθηγητής

Κος Γ. Κατρουγαλος, Δικηγόρος

Κος Ε. Καστανάς, Μέλος της Ειδικής Νομικής Υπηρεσίας Υπουργείο Εξωτερικών

Κος Π. Λιακουρας, Ειδικός Σύμβουλος, Υπουργείο Εξωτερικών, *Σύμβουλοι*

(β) για τους αιτούντες

Λόρδος Lester of Herne Hill

Κος Ι. Μπράβος

Κα Μ. Carss-Frisk

Κα Ν. Αρναούτη

Καθ. Α. Γεωργιάδης

Κα Α. Γεωργιάδη, *Συνήγοροι*

Το Δικαστήριο άκουσε τους κ Pannick, Καθηγητές Τσάτσο και Αλιβιζάτο, και τον Λόρδο Lester of Herne Hill.

ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

I. ΟΙ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ

7. Το 1864 εγκαθιδρύθηκε στην Ελλάδα καθεστώς βασιλευμένης δημοκρατίας, όταν ο Γεώργιος Α', υιός του Δανού Βασιλέως Χριστιανού Θ' εξελέγη Βασιλεύς και α-

---

² Σημείωση της Γραμματείας. Το πλήρες κείμενο της γνώμης της Επιτροπής και της συγκλίνουσας γνώμης που περιέχεται στην έκθεση θα υπάρχει ως παράρτημα στην οριστική έντυπη έκδοση της αποφάσεως (στις επίσημες εκθέσεις επιλεγμένων αποφάσεων του Δικαστηρίου). Μέχρι τότε, αντίγραφο της εκθέσεως της Επιτροπής είναι διαθέσιμο από την Γραμματεία.

νήλθε στον θρόνο. Ο τέως Βασιλεύς των Ελλήνων Κωνσταντίνος (πρώτος των αιτούντων) είναι κατ' ευθείαν απόγονος του Βασιλέως Γεωργίου Α'. Ανήλθε στον θρόνο της Ελλάδος το 1964 σε ηλικία 24 ετών, διαδεχθείς τον πατέρα του Βασιλέα Παύλο Α'.

A. Η περιουσία των αιτούντων και οι τίτλοι κυριότητας

8. Οι αιτούντες προσκόμισαν τους ακόλουθους τίτλους κυριότητας σχετικά με την εν Ελλάδι περιουσία τους.

(α) Το Κτήμα Τατοΐου

9. Ο τέως Βασιλεύς ισχυρίσθηκε ότι ήταν ο ιδιοκτήτης μιας εκτάσεως 41.990 στρεμμάτων και ενός κτιρίου στο Τατόι. Η περιουσία αυτή είχε σχηματισθεί κατά την διάρκεια της βασιλείας του Βασιλέως Γεωργίου Α' (προπάππου του πρώτου των αιτούντων) δια διαδοχικών αγορών τεμαχίων γης:

- Με το συμβόλαιο Αριθ. 24101/15.5.1872, ο Βασιλεύς Γεώργιος Α' αγόρασε από τον Σκαρλάτο Σούτζο το κτήμα "Λιόπεσι-Μαχώνια" και από την σύζυγο του Σούτζου το γειτονικό κτήμα "Τατοΐου" έναντι 300.000 δραχμών.

- Δυνάμει του Νόμου 599/17.2.1877, το Ελληνικό Δημόσιο μετεβίβασε κατά πλήρη και απόλυτη κυριότητα στον Βασιλέα Γεώργιο Α' το δάσος "Μπάφι" εκτάσεως περίπου 15.567 στρεμμάτων. Οι αιτούντες προσκόμισαν έγγραφα που αποδεικνύουν ότι ενώ η Ελληνική κυβέρνηση είχε εκφράσει την πρόθεσή της να δωρήσει το δάσος Μπάφι στον Βασιλέα Γεώργιο Α', εκείνος δεν ηθέλησε να το αποκτήσει δια δωρεάς και επέμεινε να το αγοράσει στην τιμή που θα καθόριζε η κυβέρνηση. Εν τέλει, έγινε ένας συμβιβασμός δια του οποίου το δάσος Μπάφι φέρεται ως "παραχωρηθέν" (και όχι "δωρηθέν") στην Βασιλέα Γεώργιο Α'. Εις αντάλλαγμα, εκείνος κατέθεσε το ποσό των 60.000 δραχμών εντόκως στην Εθνική Τράπεζα.

Μέρος αυτού του κτήματος, εκτάσεως περίπου 1.000 στρεμμάτων, ανταλλάχθηκε μεταγενέστερα με άλλο κτήμα ίσης εκτάσεως, εφαιπτόμενο του κτήματος Τατοΐου και ανήκον σε τοπικούς ιδιοκτήτες, οι οποίοι έλαβαν από τον Βασιλέα Γεώργιο Α' το ποσόν των 3.000 δραχμών ως αποζημίωση για την διαφορά αξίας των ανταλλαγέντων κτημάτων.

- Με το συμβόλαιο Αριθ. 55489/4.4.1891 ο Βασιλεύς Γεώργιος Α' αγόρασε από τον Ανδρέα Συγγρό ένα μέρος του κτήματος "Κιούρκα" που γειτνιάζει με το κτήμα Τατοΐου, έναντι 110.000 δραχμών.

- Με το πιστοποιητικό Αριθ. 382 της 20.10.1878 ο υποθηκοφύλακας Μαραθώνος βεβαιώνει ότι το κτήμα "Κεραμίδι" ανήκει στον Βασιλέα Γεώργιο Α' και ότι περιήλθε σε αυτόν από τους δικαιοπαρόχους του Ιωάννη Μαλακιντή, Δημήτριο, Βασίλειο και Παναγή Διονυσιώτη, Γεώργιο Κυριαζή, Γεώργιο Σαρδελή και Σταμάτα Συκαμινιώτη. Τα πρόσωπα αυτά είχαν αποκτήσει την περιουσία δια διαδοχικών αγορών από το 1844 έως το 1878.

10. Με την από 24.7.1904 ιδιόγραφη διαθήκη του, ο Βασιλεύς Γεώργιος Α' κατέστησε το κτήμα Τατοΐου οικογενειακό καταπίστευμα (*familia-fideicommissis*) για να χρησιμοποιείται πάντοτε ως κατοικία του εκάστοτε βασιλεύοντος Βασιλέως των Ελλήνων. Εν τούτοις, σύμφωνα με το Βυζαντινό-Ρωμαϊκό δίκαιο που ίσχυε τότε, ένα οικογενειακό καταπίστευμα διαρκεί μόνον τέσσερις γενεές, πράγμα που σημαίνει ότι το καταπίστευμα απελευθερώνεται στην τετάρτη γενεά.

11. Μετά τον θάνατο του Βασιλέως Γεωργίου Α' στις 5.3.1913, το Τατόι περιήλθε στον διάδοχό του Βασιλέα Κωνσταντίνο Α', και μετά την εκθρόνιση αυτού το 1917,

στον δευτερότοκο υιό του, Βασιλέα Αλέξανδρο. Μετά τον θάνατο του τελευταίου το 1920, το Τατόι επανήλθε στον Βασιλέα Κωνσταντίνο Α' που είχε εν τω μεταξύ επιστρέψει στον θρόνο. Μετά την παραίτηση του τελευταίου από τον θρόνο τον Σεπτέμβριο 1922, το Τατόι περιήλθε στον πρωτότοκο υιό του και διάδοχο Γεώργιο Β'.

12. Εν συνεχεία, μετά την κατάργηση της Βασιλείας και την ανακήρυξη της Δημοκρατίας, με την από 25.3.1924 απόφαση της Δ' Εθνοσυνελεύσεως, το Ελληνικό Δημόσιο απαλλοτρίωσε το Τατόι με τον Νόμο 2312 της 14/20.8.1924, ενώ το Μπάφι περιήλθε αυτοδικαίως και άνευ αποζημιώσεως στο Δημόσιο.

13. Μετά την επιστροφή του Βασιλέως Γεωργίου Β' στον θρόνο, ο Αναγκαστικός Νόμος της 22.1.1936 επέστρεψε το Τατόι στον Βασιλέα κατά πλήρη κυριότητα και νομή, με εξαίρεση το κτήμα "Μπάφι-Κεραμίδι" (εκτάσεως 3.785 στρεμμάτων) που στο μεταξύ είχε διανεμηθεί σε άκληρους πρόσφυγες. Η αιτιολογική έκθεση αυτού του νόμου ανέφερε μεταξύ άλλων ότι η απαλλοτρίωση είχε γίνει κατά παράβαση του Άρθρου 11 του Συντάγματος του 1911, σύμφωνα με το οποίο κάθε αναγκαστική απαλλοτρίωση πρέπει πάντοτε να γίνεται κατόπιν αποζημιώσεως του ιδιοκτήτου καθοριζομένης από τα δικαστήρια.

14. Μετά τον θάνατο του Γεωργίου Β' την 1.4.1947, ο αδελφός του Παύλος ανήλθε στον θρόνο. Το Νομοθετικό Διάταγμα 1136 της 5/11.10.1949 ανέφερε τα εξής: "Το κτήμα Τατόι αποδοθέν ... εις τον αείμνηστον Βασιλέα Γεώργιον Β', κατέστη αδέσμευτος, ελευθέρα και αποκλειστική ιδιοκτησία της Α.Μ. του Βασιλέως Παύλου Α' από της ανόδου του εις τον θρόνον". Μετά τον θάνατο του Βασιλέως Παύλου την 6.3.1964, το κτήμα περιήλθε στον γιο του και διάδοχό του Κωνσταντίνο Β' (τον πρώτο αιτούντα) δυνάμει της ιδιογράφου διαθήκης του πατρός του με ημερομηνία 8.12.1959.

β) Το κτήμα Πολυδενδρίου

15. Ο τέως Βασιλεύς και η Πριγκίπισσα Ειρήνη είναι κύριοι μεριδίου 101,5/288 έκαστος ενός κτήματος 33.600 στρεμμάτων στο Πολυδένδρι, η δε Πριγκίπισσα Αικατερίνη είναι κυρία μεριδίου 36/288 του αυτού κτήματος. Το κτήμα δημιουργήθηκε δια των εξής διαδοχικών μεταβιβάσεων.

- Με το συμβόλαιο Αριθ. 38939/1906, ο Χασάν Εφέντης Λεονταρίτης, ένας κτηματίας από την Λάρισα, μεταβίβασε και πώλησε στον Διάδοχο Κωνσταντίνο Α' το κτήμα που είναι γνωστό με το όνομα "Πολυδένδρι", έναντι του ποσού των 397.500 δραχμών. Μετά τον θάνατο του Κωνσταντίνου Α', το κτήμα περιήλθε στους εξ' αδιαθέτου κληρονόμους του ως εξής: στην σύζυγό του Σοφία 2/8 εξ' αδιαθέτου, και σε κάθε ένα από τα παιδιά του Γεώργιο Β', Παύλο, Ελένη, Ειρήνη, Αικατερίνη (τρίτη των αιτούντων) και στην Αλεξάνδρα, κόρη του προαποβιώσαντος γιου του, Αλεξάνδρου, 1/8 εξ' αδιαθέτου.

- Με τα συμβόλαια Αριθ. 79847 της 18.2.1924 και Αριθ. 80452 της 24.3.1924, οι ως άνω συγκληρονόμοι και συνιδιοκτήτες (με εξαίρεση την Αικατερίνη) μεταβίβασαν και πώλησαν τα 7/8 εξ' αδιαθέτου της περιουσίας στον Αθανάσιο Γαλαίο, Πλοίαρχο Ε.Ν., έναντι του ποσού των 4.585.000 δραχμών. Όσον αφορά το 1/8 εξ' αδιαθέτου μερίδιο της Αικατερίνης, προσυμφωνήθηκε ένα τίμημα 650.000 δραχμών και το ακίνητο εκμισθώθηκε στον νέο ιδιοκτήτη μέχρι την ολοκλήρωση των αναγκαίων τυπικών διαδικασιών, οπότε το ακίνητο θα μεταβιβαζόταν σε αυτόν.

- Με το συμβόλαιο Αριθ. 4289 της 20.3.1925, ο Αθανάσιος Γαλαίος και άλλοι ίδρυσαν την Ανώνυμο Δασική Εταιρεία προς την οποία ο Αθανάσιος Γαλαίος μεταβίβασε τα 7/8 εξ' αδιαθέτου του κτήματος που είχε αποκτήσει. Η εταιρεία αυτή διαλύθηκε με απόφαση της Γενικής Συνελεύσεώς της στις 12.5.1938. Με το συμβόλαιο Αριθ. 22408 της

7.10.1939, οι εκκαθαριστές της εταιρείας μεταβίβασαν και πώλησαν στον Διάδοχο Παύλο τα 7/8 εξ αδιαιρέτου του κτήματος έναντι του ποσού των 4.000.000 δραχμών, το οποίο πληρώθηκε με χρήματα της προίκας της συζύγου του, Πριγκιπίσσης Φρειδερίκης. Μετά τον θάνατό του, 14/32 του μεριδίου του στο "Πολυδένδρι", περιήλθαν στην χήρα του, και 14/96 σε κάθε ένα από τα παιδιά του, Σοφία, Κωνσταντίνο (τον πρώτο των αιτούντων), και Ειρήνη (την δεύτερη των αιτούντων). Το 1968 η Πριγκίπισσα Σοφία αποποιήθηκε την κληρονομία, και το μερίδιό της προσετέθη στα μερίδια των υπολοίπων κληρονόμων κατ' αναλογία. Μετά τον θάνατο της Βασιλίσσης Φρειδερίκης στις 6.12.1981, το εκ 49/96 εξ αδιαιρέτου μερίδιό της επί του Πολυδενδρίου περιήλθε εξ αδιαθέτου στα παιδιά της κατ' ισομοιρίαν, ήτοι έκαστο παιδί έλαβε 49/288 του μεριδίου της.

γ) *Το ακίνητο Μον Ρεπό στην νήσο Κέρκυρα*

16. Ο αρχικός τίτλος ιδιοκτησίας αυτού του ακινήτου είναι το πρακτικό Αριθ. 278 της 1.6.1864 του Επαρχιακού Συμβουλίου Κερκύρας, με το οποίο το Συμβούλιο αποφάσισε να προσφέρει στον Βασιλέα Γεώργιο Α' την κατοικία όπου ζούσε παλαιότερα ο Άγγλος Δικαστής του Ανωτάτου Συμβουλίου, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο, στην θέση "Άγιος Παντελεήμων Γαρίτζας", σε αναγνώριση της συμβολής του στην ένωση των Ιονίων Νήσων με την Ελλάδα. Τα υπάρχοντα στοιχεία εκείνης της εποχής δεν αναφέρουν την έκταση, την ακριβή θέση και τα όρια του δωρηθέντος κτήματος. Μεταγενεστέρως, η δωρεά αναγνωρίστηκε ρητώς με την πράξη Αριθ. 7870/1887.

17. Μεταξύ 1870 και 1912 ο Βασιλεύς Γεώργιος Α' διήρυνε το ως άνω κτήμα με διαδοχικές αγορές ορισμένων μικρότερων ή μεγαλύτερων τεμαχίων γης ανηκόντων σε τρίτους, γύρω ή μέσα στο κτήμα. Μετά από δύο αγορές που έκανε ο Γεώργιος Β', το Μον Ρεπό έλαβε την οριστική μορφή του που έχει έκταση 238 στρεμμάτων.

18. Μετά τον θάνατο του Βασιλέως Γεωργίου Α', το Μον Ρεπό περιήλθε στον Πρίγκιπα Ανδρέα δυνάμει της ιδιογράφου διαθήκης του Βασιλέως Γεωργίου με ημερομηνία 24.7.1904.

19. Μετά την Επανάσταση του 1922, και με την απόφαση Αριθ. 1767/1923, κηρύχθηκε η αναγκαστική απαλλοτρίωση του Μον Ρεπό υπέρ του Δημοσίου για να χρησιμεύσει ως θερινή κατοικία του εκάστοτε βασιλεύοντος Βασιλέως. Το 1931 διατάχθηκε η διοικητική αποβολή του Πρίγκιπα Ανδρέα. Εν συνεχεία, διεξήχθη δικαστικός αγώνας που κατέληξε στην απόφαση του Εφετείου Κερκύρας Αριθ. 57/1934 που διέτασσε την επιστροφή του κτήματος στον Πρίγκιπα Ανδρέα. Μετά την παλινόρθωση της βασιλείας, ο Α.Ν. 514/1937 προέβλεψε ρητώς ότι το Μον Ρεπό παραχωρείται και μεταβιβάζεται κατά πλήρη κυριότητα και νομή στον Πρίγκιπα Ανδρέα.

20. Με το συμβόλαιο Αριθ. 11909/1937 ο Πρίγκιπας Ανδρέας επώλησε το Μον Ρεπό στον Βασιλέα Γεώργιο Β' έναντι ισόβιας προσόδου πληρωτέας με ετήσιες δόσεις των 400.000 δραχμών. Ο Βασιλεύς Γεώργιος Β' απέθανε την 1.4.1947. Οι συγκληρονόμοι του edώρησαν τα μερίδιά τους στον αδελφό του Βασιλέως Γεωργίου, τον Βασιλέα Παύλο, ο οποίος απέκτησε πλήρη κυριότητα του Μον Ρεπό (συμβόλαια Αριθ. 3650/1957, 3816/1957 και 5438/1959). Μετά τον θάνατο του Βασιλέως Παύλου, και δυνάμει της ιδιοχείρου διαθήκης του, το Μον Ρεπό περιήλθε στην χήρα του, Φρειδερίκη (η επικαρπία) και στον γιο του, τον πρώτο αιτούντα (η ψιλή κυριότης). Η επικαρπία έληξε με τον θάνατο της Βασιλίσσης Φρειδερίκης στις 6.12.1981 και ο πρώτος αιτών απέκτησε πλήρη κυριότητα του Μον Ρεπό.

21. Περί την 5.8.1994, κατόπιν της εκδόσεως του Νόμου 2215/1994 (βλ. παράγραφο 41 κατωτέρω), έγινε διάρρηξη και παραβίαση του κτιρίου Μον Ρεπό. Ήδη κατέχεται από τον Δήμο Κερκυραίων.

B. Η κατάσταση της περιουσίας κατά την διάρκεια της στρατιωτικής δικτατορίας (Απρίλιος 1967 - Ιούλιος 1974) και μετά την μεταπολίτευση

22. Στις 21.4.1967 εκδηλώθηκε στρατιωτικό πραξικόπημα στην Ελλάδα. Ο τέως Βασιλεύς παρέμεινε στην χώρα μέχρι την 13.12.1967 οπότε ανεχώρησε για την Ρώμη.

23. Στις 15.11.1968, το στρατιωτικό καθεστώς εξέδωσε νέο Σύνταγμα (το προηγούμενο είχε ψηφισθεί το 1952), το οποίο τροποποιήθηκε το 1973 όταν απομακρύνθηκε ο τέως Βασιλεύς (βλ. παράγραφο 25 κατωτέρω). Το Άρθρο 21 του Συντάγματος το 1968 (όπως τροποποιήθηκε το 1973) εγγυάτο το δικαίωμα της ιδιοκτησίας και προέβλεπε ότι ουδείς στερείται της περιουσίας του ειμή για λόγους δημοσίου συμφέροντος και μετά πλήρη αποζημίωση, το ύψος της οποίας καθορίζεται από τα πολιτικά δικαστήρια. Ωστόσο, το Άρθρο 134 § 3 του ίδιου Συντάγματος προέβλεπε την έκδοση ενός εφ' άπαξ νόμου που θα είχε ως συνέπεια την δήμευση της ακινήτου και κινητής περιουσίας του τέως Βασιλέως και της Βασιλικής Οικογενείας.

24. Μεταξύ 21.4.1967 και 31.5.1973, η στρατιωτική δικτατορία τυπικώς διατήρησε την βασιλευομένη δημοκρατία παρά την αυτοεξορία του Βασιλέως.

25. Την 1.6.1973 το στρατιωτικό καθεστώς αποφάσισε να καταργήσει την βασιλευομένη δημοκρατία, να κηρύξει τον Βασιλέα και τους διαδόχους του έκπτωτους και να εγκαθιδρύσει καθεστώς Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας.

26. Τον Οκτώβριο 1973 το στρατιωτικό καθεστώς εξέδωσε ένα νομοθετικό διάταγμα (Αριθ. 225/1973) κατ' εξουσιοδότηση του Άρθρου 134 § 3 του Συντάγματος του 1968 (όπως τροποποιήθηκε το 1973), με το οποίο όλη η κινητή και ακίνητη περιουσία του τέως Βασιλέως και της Βασιλικής Οικογενείας εδημεύετο από της δημοσιεύσεως του διατάγματος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (4.10.1973), και με το οποίο η κυριότης της δήμευομένης περιουσίας περιήρχετο στο Ελληνικό Κράτος. Τα τρία κτήματα αναφέρονταν συγκεκριμένα ως αποτελούντα μέρη της δήμευομένης ακινήτου περιουσίας.

27. Το ως άνω διάταγμα όριζε την αποζημίωση στο ποσό των 120.000.000 δραχμών η οποία θα διενέμετο μεταξύ των μελών της Βασιλικής Οικογενείας των οποίων η περιουσία εδημεύετο, το δε ποσό αυτό κατετέθη σε ένα τραπεζικό λογαριασμό για να αναζητηθεί από την Βασιλική Οικογένεια. Το μερίδιο του τέως Βασιλέως από το ποσό της αποζημίωσης εδηλώθη ότι ήταν 94.000.000 δραχμές, και της Πριγκιπίσσης Ειρήνης 12.000.000 δραχμές. Κανένα ποσό αποζημίωσης δεν προβλεπόταν για την Πριγκίπισσα Αικατερίνη. Ορίζετο ακόμη ότι η αποζημίωση έπρεπε να αναζητηθεί μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1975. Κανένα μέρος του ποσού αυτού δεν αναζητήθηκε ποτέ.

28. Στις 24 Ιουλίου 1974 η στρατιωτική δικτατορία στην Ελλάδα αντικαταστάθηκε από μια πολιτική κυβέρνηση υπό την ηγεσία του κ Καραμανλή.

29. Με νομοθετική πράξη της 1 Αυγούστου 1974 ("η Πρώτη Συντακτική Πράξη του 1974") η Κυβέρνηση επανέφερε σε ισχύ το Σύνταγμα του 1952 πλην των διατάξεων που αφορούν την μορφή του πολιτεύματος (Άρθρο 1).

30. Το Άρθρο 10 αυτής της Πράξεως προέβλεπε ότι μέχρι να συγκληθεί εκ νέου η Εθνική Αντιπροσωπεία, το Υπουργικό Συμβούλιο θα είχε νομοθετική εξουσία την οποία θα ασκούσε μέσω νομοθετικών διαταγμάτων. Το Άρθρο 10 § 2 προέβλεπε ότι αυτά τα νομοθετικά διατάγματα θα ήταν δυνατόν να έχουν και αναδρομική ισχύ προκειμένου περί θεμάτων προκυπτόντων από Συντακτικές Πράξεις μετά την 21 Απριλίου 1967. Το Άρθρο 15 προέβλεπε την κατάργηση του Συντάγματος του 1968 (όπως τροποποιήθηκε) καθώς και κάθε άλλης

Συντακτικής Πράξεως ή Πράξεως συνταγματικού περιεχομένου που είχε εκδοθεί από την στρατιωτική δικτατορία μετά την 21 Απριλίου 1967.

31. Εις εφαρμογήν των Άρθρων 1 και 10 της Πρώτης Συντακτικής Πράξεως του 1974, η Κυβέρνηση εξέδωσε ένα νομοθετικό διάταγμα (Αριθ. 72/1974) που όριζε ότι η διοίκηση και διαχείριση της περιουσίας του τέως Βασιλέως και της Βασιλικής Οικογενείας θα ανετίθετο σε μια επταμελή επιτροπή μέχρι οριστικού καθορισμού της μορφής του πολιτεύματος.

32. Το ως άνω διάταγμα εφαρμόσθηκε με τρεις Υπουργικές αποφάσεις:

(i) Με την απόφαση Αριθ. 18443/1509 της 1.10.1974, συνεστήθη μια επταμελής επιτροπή "διοικήσεως και διαχειρίσεως της περιουσίας της Βασιλικής Οικογενείας",

(ii) Με την απόφαση Αριθ. 21987 της 24.10.1974 ορίσθηκε ότι "η παράδοση [της περιουσίας] της Βασιλικής Οικογενείας από το Κράτος στην Επιτροπή" έπρεπε να γίνει μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1974,

(iii) Με την απόφαση Αριθ. 25616 της 23.12.1974 ορίσθηκε ότι η παράδοση της περιουσίας της Βασιλικής Οικογενείας στην επιτροπή έπρεπε να συνεχισθεί μέχρι να ολοκληρωθεί, πριν γίνει η παράδοση προς τους δικαιούχους ή σε πρόσωπο που θα υποδείξουν αυτοί.

33. Μεταξύ 1974 και 1979, η διοίκηση και διαχείριση όλης της κινητής και ακίνητης περιουσίας του τέως Βασιλέως και της Βασιλικής Οικογενείας στην Ελλάδα γινόταν εν ονόματι της επιτροπής που είχε συσταθεί δυνάμει του Ν.Δ. 72/1974, για λογαριασμό του τέως Βασιλέως και της Βασιλικής Οικογενείας. Το 1979 η περιουσία παραδόθηκε σε αυτούς.

34. Στις 17 Νοεμβρίου 1974 έλαβαν χώρα βουλευτικές εκλογές και εν συνεχεία συνήλθε εκ νέου η Βουλή. Στις 8 Δεκεμβρίου 1974 διεξήχθη δημοψήφισμα, το αποτέλεσμα του οποίου ήταν υπέρ της Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας. Με το Ψήφισμα Δ' της 18/18.1.1975 η Βουλή απεφάσισε και διεκήρυξε μεταξύ άλλων ότι η δημοκρατία εν Ελλάδι ουδέποτε κατελύθη δικαίω και ότι η κίνηση της 21 Απριλίου 1967 και η κατάσταση που επεκράτησε μέχρι την 23 Ιουλίου 1974 αποτελούσαν ένα πραξικόπημα που είχε ως στόχο να σφετερισθεί την εξουσία και τα κυριαρχικά δικαιώματα του λαού.

35. Το 1975 η Βουλή ψήφισε το ισχύον σήμερα Σύνταγμα, το οποίο ετέθη σε ισχύ στις 11 Ιουνίου 1975.

36. Το 1981 ήλθε στην εξουσία στην Ελλάδα το ΠΑΣΟΚ (Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα) υπό την ηγεσία του κ Παπανδρέου. Από τον Ιανουάριο 1984 και εντεύθεν διεξήγοντο συζητήσεις με τον τέως Βασιλέα σχετικά με την περιουσία του. Κατά το 1988 είχε επιτευχθεί πλέον μια κατ' αρχήν συμφωνία μεταξύ της Κυβερνήσεως και του τέως Βασιλέως σχετικά με την περιουσία και τις εκ φόρων οφειλές της Βασιλικής Οικογενείας, αλλά η συμφωνία ουδέποτε υπεγράφη.

Γ. Η συμφωνία του 1992

37. Το 1990 ήλθε στην εξουσία το συντηρητικό κόμμα της Νέας Δημοκρατίας.

38. Το 1992 επετεύχθη συμφωνία μεταξύ του τέως Βασιλέως και του Ελληνικού Δημοσίου, με τους εξής όρους:

(i) Ο τέως Βασιλέας μεταβίβασε μία έκταση 200.030 τετραγωνικών μέτρων από το δάσος Τατοΐου προς το Ελληνικό Δημόσιο έναντι του ποσού των 460.000.000 δραχ-

μών.

(ii) ο τέως Βασιλεύς edώρησε μία έκταση 401.541,75 τετραγωνικών μέτρων από το δάσος Τατοΐου σε ένα κοινωφελές ίδρυμα, το "Παγκόσμιο Ιπποκράτειο Νοσηλευτικό Ίδρυμα και Ερευνητικό Κέντρο".

(iii) Δημιουργήθηκε ένα κοινωφελές ίδρυμα με την επωνυμία "Εθνικός Δρυμός Τατοΐου", και ο τέως Βασιλεύς edώρησε σε αυτό μία έκταση 37.426.000 τετραγωνικών μέτρων του δάσους Τατοΐου.

(iv) Ο τέως Βασιλεύς, η Βασιλική Οικογένεια, και το Ελληνικό Δημόσιο, παραιτήθηκαν από όλα τα νόμιμα δικαιώματα και έπαυσαν κάθε δίκη που εκκρεμούσε μεταξύ της Βασιλικής Οικογενείας και του Δημοσίου σε σχέση με τις εκ φόρων υποχρεώσεις της Βασιλικής Οικογενείας.

(v) Ο τέως Βασιλεύς και η Βασιλική Οικογένεια συμφώνησαν να καταβάλουν στο Ελληνικό δημόσιο το ποσό των 817.677.937 δραχμών για φόρους κληρονομίας, φόρους εισοδήματος και φόρους κεφαλαίου, μαζί με τόκους και προσαυξήσεις. Οι οφειλές του τέως Βασιλέως θα συμψηφίζοντο με τυχόν ποσά οφειλόμενα προς τον τέως Βασιλέα εις εκτέλεση της συμφωνίας.

39. Η συμφωνία αποτυπώθηκε και καταγράφηκε στο Συμβόλαιο Αριθ. 10573/1992 με ημερομηνία 3 Ιουνίου 1992. Στις 28 Σεπτεμβρίου 1992 η Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών της Ελληνικής Βουλής εξέδωσε μία έκθεση επί ενός νομοσχεδίου προς κύρωση της ως άνω συμβολαιογραφικής πράξης. Η έκθεση ανέφερε μεταξύ άλλων ότι το Ν.Δ. 225/1973 είχε καταργηθεί με το Ν.Δ. 72/1974 και ότι τοιουτοτρόπως η περιουσία είχε επανέλθει στο "προηγούμενο ιδιοκτησιακό καθεστώς της". Εν συνεχεία, η συμφωνία ενσωματώθηκε στον Νόμο 2086/92 και κατέστη νόμος του Κράτους.

4. Ακύρωση της συμφωνίας του 1992 - Νόμος 2215/1994

40. Το καλοκαίρι του 1993 ο τέως Βασιλεύς και η οικογένειά του επισκέφθηκαν την Ελλάδα.

41. Μετά τις εκλογές του φθινοπώρου 1993, μία Κυβέρνηση υπό την ηγεσία του κ Παπανδρέου, επανήλθε στην εξουσία στην Ελλάδα. Η νέα Κυβέρνηση διακήρυξε την πρόθεσή της να ασχοληθεί με το θέμα της περιουσίας της πρώην Βασιλικής Οικογενείας με σκοπό την αποκατάσταση της "συνταγματικής νομιμότητας και ιστορικής μνήμης" και την ικανοποίηση "της δημοκρατικής ευαισθησίας του Ελληνικού λαού όπως αυτή είχε εκφρασθεί με το δημοψήφισμα του 1974"³. Εν τέλει εισήγαγε τον Νόμο 2215/1994 που ψηφίσθηκε από το Ελληνικό Κοινοβούλιο την 16.4.1994 και έγινε νόμος του κράτους την 11.5.1994. Ο τίτλος του νόμου ήταν "ρύθμιση θεμάτων της απαλλοτριωμένης περιουσίας της έκπτωτης Βασιλικής Οικογενείας της Ελλάδος", και προέβλεπε τα εξής:

(i) Ο Νόμος 2086/1992 καταργείται και η Συμβολαιογραφική Πράξη Αριθ. 10573/1992 ακυρώνεται. Κάθε πράξη γενομένη σε εκτέλεση αυτών είναι άκυρη και αίρονται τα αποτελέσματά της (Άρθρο 1). Οι πράξεις που κηρύχθηκαν κατ' αυτόν τον τρόπο άκυρες και των οποίων τα αποτελέσματα ήρθησαν περιλαμβάνουν τις δωρεές προς το "Παγκόσμιο Ιπποκράτειο Νοσηλευτικό Ίδρυμα και Ερευνητικό Κέντρο" στο Τατόι, και το Ίδρυμα "Εθνικός Δρυμός Τατοΐου".⁴

³ Δήλωση του τότε Υπουργού Οικονομικών την 1.4.1994.

⁴ Την 8.12.1997 το Ίδρυμα "Εθνικός Δρυμός Τατοΐου" κατέθεσε μία αίτηση στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρω-

(ι) Το Ελληνικό Δημόσιο καθίσταται κύριο της κινητής και ακίνητης περιουσίας του τέως Βασιλέως, της Πριγκιπίσσης Ειρήνης και της Πριγκιπίσσης Αικατερίνης. Εθεωρήθη ότι το Νομοθετικό Διάταγμα 225/1973 είχε παραμείνει σε ισχύ (Άρθρο 2).

(ιι) Η κυριότητα του Μον Ρεπό στην νήσο Κέρκυρα μεταβιβάζεται στον Δήμο Κερκυραίων (Άρθρο 4 § 2).

(ιγ) Φόροι που έχουν βεβαιωθεί διαγράφονται. Οι δίκες που εκκρεμούν ενώπιον των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, ή του Συμβουλίου της Επικρατείας και έχουν ως αντικείμενο τους παραπάνω φόρους, προσαυξήσεις ή πρόστιμα και λοιπές επιβαρύνσεις, καταργούνται. Τα ποσά που έχουν καταβληθεί από τον τέως Βασιλέα και τα λοιπά μέλη της Βασιλικής οικογενείας για τους παραπάνω φόρους, μπορούν να αναζητηθούν από το Ελληνικό Δημόσιο, αλλά το Δημόσιο μπορεί να αντιτείνει σε συμφνηφισμό οποιαδήποτε ληξιπρόθεσμη αξίωσή του κατά της Βασιλικής οικογενείας (Άρθρο 5 § 1).

(ιδ) Όλες οι συμβάσεις πλην των μισθωτικών συμβάσεων που αφορούν κάθε περιουσιακό στοιχείο της Βασιλικής οικογενείας, ακυρώνονται. Τυχόν μισθωτικές συμβάσεις αφορώσες κτήματα ανήκοντα στην Βασιλική Οικογένεια, συνεχίζονται μεταξύ του μισθωτή και του Ελληνικού Δημοσίου (Άρθρο 5 § 2).

(ιε) Ένδικο βοηθήματα ή μέσα του τέως Βασιλέως ή των άλλων μελών της Βασιλικής οικογενείας ενώπιον οιαυδήποτε δικαστηρίου, απορρίπτονται ως απαράδεκτα εάν χρησιμοποιείται ο όρος "Βασιλεύς" ή άλλος προσδιορισμός, έστω και σε συνδυασμό με την λέξη "πρώην" ή "τέως" (Άρθρο 6 § 4).

(ις) Τίθενται όροι στην συνέχιση της αναγνώρισης της Ελληνικής ιθαγένειας του τέως Βασιλέως και της Βασιλικής οικογενείας, και για την διατήρηση των Ελληνικών διαβατηρίων τους:

- Πρέπει να υποβληθεί στο Ληξιαρχείο Αθηνών δήλωση με την οποία ο τέως Βασιλεύς και η Βασιλική οικογένεια να αποδέχονται ανεπιφύλακτα το Σύνταγμα του 1975 και να αποδέχονται και αναγνωρίζουν την Ελληνική Δημοκρατία.

- Άλλη δήλωση πρέπει να υποβληθεί στο Ληξιαρχείο με την οποία ο τέως Βασιλεύς και η Βασιλική οικογένεια να παραιτούνται ρητά και ανεπιφύλακτα από κάθε είδους διεκδικήσεις οι οποίες συνδέονται με την κατά το παρελθόν άσκηση πολιτειακού αξιώματος ή της κατοχής οιαυδήποτε τίτλου.

- Ο τέως Βασιλεύς και η Βασιλική οικογένεια οφείλουν να εγγραφούν στα μητρώα αρρένων ή στα δημοτολόγια δήμου ή κοινότητας του κράτους με όνομα και επώνυμο.

(ιζ) Κάθε διάταξη νόμου αντίθετη με τις διατάξεις του παρόντος νόμου, καταργείται αυτομάτως (Άρθρο 6 § 5).

Ε. Δίκες ενώπιον των Ελληνικών δικαστηρίων

42. Οι αιτούντες έχουν ασκήσει διάφορες αγωγές ενώπιον των Ελληνικών δικαστηρίων σε σχέση με την κυριότητα των ακινήτων τους.

πίνων Δικαιωμάτων με βάση το πρώην Άρθρο 25 της Συμβάσεως. Η αίτηση κατεχωρήθη την 4.2.1998 (Αριθ. 39654/98). Την 1.11.1998, δυνάμει του Άρθρου 5 § 2 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 11, η αίτηση μετεφέρθη προς εξέταση από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

43. Οι αιτούντες έχουν επίσης αμφισβητήσει την συνταγματικότητα του Νόμου 2215/1994. Μετά από δύο αντικρουόμενες αποφάσεις του Αρείου Πάγου και του Συμβουλίου Επικρατείας, η υπόθεση παραπέμφθηκε στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο.

Η απόφαση του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου της 25.6.1997

44. Το Δικαστήριο εξέτασε κατά πρώτον εάν οι αιτούντες ενομιμοποιούνται να ασκήσουν ένδικα μέσα ενώπιόν του χωρίς την χρήση επωνύμου. Το Δικαστήριο αναφέρθηκε στο Άρθρο 20 του Ελληνικού Συντάγματος και στο Άρθρο 6 § 4 του Νόμου 2215/1994 και δέχθηκε ότι "η ονομασία 'πρώην Βασιλεύς' αναφέρεται στα δικόγραφα όχι ως τίτλος ευγενείας, πράγμα που απαγορεύεται από το Σύνταγμα, αλλά για να προσδιοριστεί η ταυτότητα του διαδίκου αυτού, ο οποίος στερείται επωνύμου για τους λόγους που αναφέρθηκαν... Πρόκειται για αναφορά σε ένα ιστορικό γεγονός που όπως και άλλα στοιχεία μπορεί πράγματι να προσδιορίσει την ταυτότητα του πιο πάνω προσώπου, προκειμένου το πρόσωπο αυτό να τύχει δικαστικής προστασίας".

45. Όσον αφορά το θέμα της Βασιλικής περιουσίας, το Δικαστήριο τόνισε "ότι υπήρξε εξαρχής ζήτημα πολιτικό", ότι τα περιουσιακά δικαιώματα των αιτούντων είχαν συνδεθεί με την μορφή του πολιτεύματος, και ότι "επί Βασιλείας, η ανήκουσα στον Βασιλιά και την βασιλική οικογένεια περιουσία αντιμετωπιζόταν ως ιδιαίτερη ομάδα περιουσίας". Το Δικαστήριο παρατήρησε μεταξύ άλλων τα εξής:

"Όταν, λοιπόν, το Σύνταγμα, με το άρθρο 1, ορίζει τη μορφή του πολιτεύματος, με την ίδια αυτή διάταξη, ερμηνευόμενη ιστορικά, στο πλαίσιο της πολιτικής και συνταγματικής συγκυρίας ... υπό την οποία ψηφίστηκε, κατ' ακολουθίαν των ρυθμίσεων της πρώτης Συντακτικής Πράξης και του Ν.Δ. 72/1974 που εκδόθηκε βάσει του άρθρου 10 αυτής, επιλύει και το ζήτημα της βασιλικής περιουσίας. Καθιστά δηλαδή, αμετάκλητη, κατ' ακολουθίαν του Δημοψηφίσματος, την περιέλευση της περιουσίας αυτής στο Δημόσιο, έτσι ώστε η δια νόμου απόδοσή της στον τέως Βασιλιά να μη συνάδει πλέον στο Σύνταγμα. Επομένως, το Άρθρο 1 του νόμου 2086/1992 ... οι ρυθμίσεις του οποίου υπονοούν ότι η τέως βασιλική περιουσία εξακολουθούσε να ανήκει στον έκπτωτο μονάρχη και στα μέλη της πρώην Βασιλικής οικογένειας και ουσιαστικά αποδίδουν στα πιο πάνω πρόσωπα την περιουσία αυτή, αντίκειται στο Σύνταγμα."

46. Ως εκ τούτου, το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο με ψήφους δεκατρείς έναντι τεσσάρων, έκρινε τον Νόμο 2215/1994 συνταγματικό. Σύμφωνα με το Ελληνικό Σύνταγμα, οι αποφάσεις του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου είναι αμετάκλητες και δεσμεύουν όλα τα Ελληνικά δικαστήρια (Άρθρο 100 § 4).

II. ΣΧΕΤΙΚΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΔΙΚΑΙΟ

47. Τα σχετικά Άρθρα του Συντάγματος του 1975 ορίζουν τα εξής:
Άρθρο 4

1. Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου.
2. Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις."

Άρθρο 17

1. Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του Κράτους, τα δικαιώματα όμως που απορρέουν από αυτή δεν μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού συμφέροντος.

2. Κανένας δεν στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνο για δημόσια ωφέλεια που έχει αποδειχθεί με τον προσηκόντα τρόπο, όταν και όπως ο νόμος ορίζει, και πάντοτε αφού προηγηθεί πλήρης αποζημίωση, που να ανταποκρίνεται στην αξία την οποία είχε το απαλλοτριούμενο κατά το χρόνο της συζήτησης στο δικαστήριο για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης. Αν ζητηθεί απευθείας ο οριστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης, λαμβάνεται υπόψη η αξία κατά το χρόνο της σχετικής συζήτησης στο δικαστήριο.

3. ...

4. Η αποζημίωση ορίζεται πάντοτε από τα πολιτικά δικαστήρια. Μπορεί να οριστεί και προσωρινά δικαστικώς, ύστερα από ακρόαση ή πρόσκληση του δικαιούχου, που μπορεί να υποχρεωθεί κατά την κρίση του δικαστηρίου να παράσχει για την είσπραξή της ανάλογη εγγύηση, σύμφωνα με τον τρόπο που νόμος ορίζει."

48. Στην Ελλάδα, ο αριθμός των περιουσιακών δικαιωμάτων είναι περιορισμένος (*numerus clausus*). Τα εμπράγματα δικαιώματα που μπορεί να διαθέτει ένα πρόσωπο είναι: η κυριότητα, οι δουλείες, το ενέχυρο και η υποθήκη (Άρθρο 973 του Αστικού Κώδικα)

49. Τα Άρθρα 999 έως 1141 του Αστικού Κώδικα ασχολούνται με την κτήση της κυριότητας και συγκυριότητας. Η κυριότητα μπορεί να αποκτηθεί με διάφορους τρόπους, όπως δια της καταλήψεως αδεσπότη, δια μεταβίβασης από τον προηγούμενο κύριο ή ακόμη και από μη κύριο, δια νόμου, δι' επιδικάσεως υπό δικαστηρίου ή δια προσκυρώσεως υπό δημοσίας αρχής. Για την μεταβίβαση της κυριότητας ακινήτων, ο νόμος απαιτεί την ύπαρξη συμφωνίας μεταξύ του κυρίου και του αποκτώντος ότι δια νόμιμον αιτίαν μετατίθεται εις τούτον η κυριότητα, την ενσωμάτωση της συμφωνίας σε συμβολαιογραφικό έγγραφο και την μεταγραφή στο υποθηκοφυλακείο της περιφέρειας όπου ευρίσκεται το ακίνητο (Άρθρο 1033).

Ο ΝΟΜΟΣ

I. ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 1 ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΑΡΙΘ. 1

50. Οι αιτούντες παραπονούνται ότι ο Νόμος 2215/1994 παραβίασε το δικαίωμα της ιδιοκτησίας τους. Στηρίχθηκαν στον Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1 το οποίο ορίζει:

"Παν φυσικόν ή νομικόν πρόσωπον δικαιούται ειρηνικής απολαύσεως των αγαθών του. Ουδείς δύναται να στερηθεί των αγαθών αυτού ειμή δια λόγους δημοσίας ωφελείας και υπό τους προβλεπομένους υπό του νόμου και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου όρους.

Αι προαναφερόμεναι διατάξεις ουδαμώς θίγουσι το δικαίωμα παντός κράτους όπως εφαρμόση νόμους ους ήθελε κρίνει αναγκαίους προς έλεγχον της χρήσεως της ιδιοκτησίας συμφώνως προς το γενικόν συμφέρον ή προς εξασφάλισιν της καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών ή προστίμων."

Η διάταξη αυτή περιέχει τρεις διακεκριμένους κανόνες. Ο πρώτος κανόνας, που διατυπώνεται στην πρώτη πρόταση της πρώτης παραγράφου και είναι γενικής φύσεως, αφορά την αρχή της ειρηνικής απόλαυσης της περιουσίας. Ο δεύτερος κανόνας, που διατυπώνεται στην δεύτερη πρόταση της ίδιας παραγράφου, καλύπτει την αφαίρεση περιουσιακών στοιχείων και την εξαρτά από ορισμένους όρους. Ο τρίτος κανόνας, που περιέχεται στην δεύτερη

παράγραφο, αναγνωρίζει ότι τα Συμβαλλόμενα Κράτη έχουν το δικαίωμα, μεταξύ άλλων, να ελέγχουν την χρήση της περιουσίας σύμφωνα με το γενικό συμφέρον. Οι κανόνες αυτοί δεν είναι "διακεκριμένοι" με την έννοια ότι δεν συνδέονται μεταξύ τους: ο δεύτερος και ο τρίτος κανόνες, που έχουν ως αντικείμενο συγκεκριμένες περιπτώσεις επεμβάσεως στο δικαίωμα ειρηνικής απολαύσεως της περιουσίας, πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως της γενικής αρχής που αναφέρεται στον πρώτο κανόνα.

A. Περὶ του εάν υπάρχουν "αγαθά" με την έννοια του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1

1. Επιχειρήματα ενόπιον του Δικαστηρίου

51. Το κύριο βάρος της επιχειρηματολογίας της κυβερνήσεως εδόθη στον ισχυρισμό ότι τα επίδικα ακίνητα ήσαν αρρήκτως συνδεδεμένα με το αξίωμα του Αρχηγού του Κράτους, και ως εκ τούτου δεν ενέπιπταν στον ορισμό των "αγαθών" που προστατεύονται από το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1.

Ως γενική παρατήρηση σημειώνουν ότι κοινό χαρακτηριστικό σε όλη την Ευρώπη ήταν η ύπαρξη σαφούς διαχωρισμού μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών περιουσιακών στοιχείων των μοναρχών. Τα δημόσια περιουσιακά στοιχεία ανήκαν στα Κράτη και ήσαν στην διάθεση των μοναρχών για να τα χρησιμοποιούν κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους ως Αρχηγοί του Κράτους. Η κυβέρνηση υποστηρίζει ότι αυτά τα περιουσιακά στοιχεία, για τα οποία υπήρχαν προνόμια και ατέλειες, δεν εμπίπτουν στην έννοια των περιουσιακών στοιχείων ή των αγαθών που προστατεύονται από το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1. Αφ' ετέρου, η ιδιωτική περιουσία των Ευρωπαϊών μοναρχών δεν ετύγχανε διαφορετικής μεταχειρίσεως από την περιουσία των κοινών πολιτών. Η απόκτηση, χρήση και μεταβίβασή της γινόταν σύμφωνα με τους συνήθεις κανόνες του εγχώριου αστικού δικαίου, όπως αυτοί ισχύουν για όλες τις συναλλαγές μεταξύ ιδιωτών. Σύμφωνα με την Κυβέρνηση, ήταν εύλογο να υποτεθεί ότι αυτά τα ιδιωτικά περιουσιακά στοιχεία ήσαν υπό την προστασία του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1.

52. Στην προκειμένη υπόθεση, η κυβέρνηση ισχυρίσθηκε ότι η σημαντικότερη ιδιαιτερότητα του νομικού καθεστώτος της λεγομένης "βασιλικής περιουσίας" του Ελληνικού Θρόνου, συνίσταται στο γεγονός ότι είχε πάντοτε ένα *sui generis* και οιονεί δημόσιο χαρακτήρα. Αυτό αποδεικνύεται από διάφορα γεγονότα. Πρώτον, η απόκτηση και των τριών επίδικων ακινήτων από την πρώην βασιλική οικογένεια δεν πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις του Ελληνικού αστικού δικαίου, αλλά λόγω της ιδιότητας των δικαιούχων. Μεγάλο μέρος αυτών των ακινήτων είχε δωρηθεί στους Έλληνες Βασιλείς από το Ελληνικό Κράτος εις ένδειξη σεβασμού προς τον βασιλικό θεσμό. Δεύτερον, σε κάθε διαδοχή στον Θρόνο, δεν εφαρμόζονταν οι γενικοί κανόνες του κληρονομικού δικαίου. Αντιθέτως, ένας ειδικός νόμος πάντοτε εξεδίδετο για να αποφευχθεί η συνήθης σειρά διαδοχής και να διευθετηθούν οι σχετικές διαφορές. Τρίτον, η περιουσία ήταν παντελώς απαλλαγμένη από φόρους, περιλαμβανομένων και των φόρων κληρονομίας. Εάν είχαν επιβληθεί φόροι κληρονομίας σε κάθε μία από τις τέσσερις διαδοχές του Ελληνικού Θρόνου από το 1913 έως το 1964, το ποσό των φόρων θα είχε υπερβεί την τρέχουσα αγοραία αξία των επίδικων ακινήτων. Τέταρτον, η εν λόγω περιουσία όχι μόνον είχε εξομοιωθεί προς την περιουσία του Δημοσίου για δικονομικούς σκοπούς (π.χ. ιδιαίτερες προθεσμίες, αναγνώριση των προνομίων του Δημοσίου στην είσπραξη οφειλών, απαγόρευση αναγκαστικής εκτελέσεως), αλλά επίσης είχε ωφεληθεί από σημαντικά προνόμια του Δημοσίου (απαράγραπτο των απαιτήσεων, παντελής απαγόρευση χρησικτησίας, ποινικοποίηση της καταπατήσεως κλπ.). Ως εκ τούτου, ασχέτως του πως κάθε ένα από τα ακίνητα αυτά αποκτήθηκε, αυτά αποτελούνται από συνταγματικώς προστατευόμενα δάση, τόπους ιστορικής και αρχαιολογικής σημασίας, και διατηρήθηκαν στο σύνολό

τους, και μάλιστα αυξήθηκαν απλώς και μόνο εξ αιτίας των προνομίων που απολάμβανε το δημόσιο αξίωμα των μοναρχών. Κανείς απλός Έλληνας πολίτης δεν θα μπορούσε νομίμως να αποκτήσει και να μεταβιβάσει αυτή την γη.

53. Δεδομένων των ανωτέρω, η κυβέρνηση θεωρεί ότι τα επίδικα ακίνητα δεν ήταν ιδιωτικά. Κατά συνέπειαν, δεν εμπίπτουν στην έννοια των "αγαθών" που προστατεύονται από το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1.

54. Οι αιτούντες απάντησαν ότι καταφανώς δεν υπάρχει καμμία βάση στην ιστορία ή στο Ελληνικό δίκαιο, για τον καινοφανή και οξύμωρο ισχυρισμό ότι η περιουσία που αποτελούσε το αντικείμενο της αξιώσεώς τους, ουδέποτε ανήκε στην βασιλική οικογένεια. Οι αιτούντες τόνισαν ότι αυτό το επιχείρημα ουδέποτε άλλοτε είχε προβληθεί από καμμία Ελληνική κυβέρνηση παρά μόνο στην διαδικασία ενώπιον των οργάνων της Συμβάσεως. Το γεγονός ότι ατομικώς τα μέλη της Βασιλικής οικογενείας διέθεταν ιδιωτική περιουσία πάντοτε αναγνωριζόταν από τις Ελληνικές δημόσιες αρχές καθ' όλη της περίοδο της λεγομένης "βασιλευομένης δημοκρατίας" η οποία εγκαθιδρύθηκε όταν ο πρόγονος του πρώτου αιτούντος, Γεώργιος Α', εξελέγη Βασιλεύς το 1863. Επίσης, πάντοτε αναγνωριζόταν και μετά την ανακήρυξη της αβασίλευτης δημοκρατίας. Αυτή η ιδιωτική περιουσία πάντοτε αναγνωριζόταν ως διαφορετική από τα περιουσιακά στοιχεία που τυχόν ετίθεντο στην διάθεση της Βασιλικής οικογενείας λόγω του πολιτειακού αξιώματος του Βασιλέως, π.χ. τα Ανάκτορα Αθηνών, που δεν είναι και ουδέποτε υπήρξαν ιδιωτική περιουσία της Βασιλικής οικογενείας. Όσον αφορά ορισμένα προνόμια που ιστορικώς είχαν χορηγηθεί σε αυτή την περιουσία, οι αιτούντες θεωρούν ότι αυτά δεν είχαν καμμία επίπτωση στο καθεστώς της ιδιωτικής περιουσίας της βασιλικής οικογενείας. Εν πάση περιπτώσει, τα έξοδα συντήρησης που είχαν πληρωθεί από το Δημόσιο πενήντα χρόνια πριν, είχαν πληρωθεί επειδή είχε αναγνωρισθεί ότι οι βλάβες είχαν γίνει κατά την περίοδο που τα ακίνητα ήταν στην κατοχή του δημοσίου και είχαν παραμεληθεί. Ως προς τις φορολογικές απαλλαγές, οι αιτούντες ζήτησαν από το Δικαστήριο να έχει υπ' όψη ότι ο Βασιλεύς πλήρωνε όλα τα — πολύ σημαντικά — έξοδα που συνεπαγόταν η εκ μέρους του άσκηση των επισήμων καθηκόντων του ως Αρχηγού του Κράτους. Μέχρι το 1949, ο Βασιλεύς πλήρωνε από την βασιλική χορηγία και όλα τα έξοδα συντηρήσεως και λειτουργίας των ανακτόρων που είχαν διατεθεί σε αυτόν από το Κράτος, υπό την ιδιότητά του ως Αρχηγού του Κράτους.

55. Οι αιτούντες ακόμη ισχυρίζονται ότι το γεγονός ότι η Βασιλική οικογένεια διέθετε ιδιωτική περιουσία αναγνωριζόταν σαφώς ακόμη και κατά την διάρκεια της αντισυνταγματικής στρατιωτικής δικτατορίας που διήρκεσε από 21.4.1967 έως 24.7.1974. Το Σύνταγμα του 1968 περιείχε μία διάταξη (Άρθρο 134 § 3) που προέβλεπε την έκδοση ενός εφ' άπαξ νόμου για απαλλοτρίωση ή δήμευση της κινητής και ακίνητης περιουσίας του τέως Βασιλέως και της οικογενείας του. Εν συνεχεία, η δικτατορία εξέδωσε ένα νομοθετικό διάταγμα (Αριθ. 225/1973) που δήμευε την περιουσία της Βασιλικής οικογενείας. Τα μέτρα αυτά θα ήταν άσκοπα εάν η Βασιλική περιουσία ανήκε πάντοτε στο Δημόσιο. Μετά την πτώση της δικτατορίας, ένα νομοθετικό διάταγμα του 1974 αναγνώρισε ότι η περιουσία που είχε δημεύσει η δικτατορία ανήκε στην Βασιλική οικογένεια, για λογαριασμό της οποίας ευρισκόταν υπό την διαχείριση ειδικής επιτροπής. Το 1979 η περιουσία παραδόθηκε στην Βασιλική οικογένεια. Πρωτόκολλα παραδόσεως της κινητής και ακίνητης περιουσίας υπογράφηκαν από τις αρμόδιες κρατικές αρχές και από την ειδική επιτροπή. Το καθεστώς της περιουσίας κατ' ουδένα τρόπο επηρεάσθηκε από το αποτέλεσμα του Δημοψηφίσματος της 8.12.1974 συνεπεία του οποίου εγκαθιδρύθηκε καθεστώς προεδρευομένης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Απλούστατα, τα περιουσιακά στοιχεία της βασιλικής οικογενείας δεν αποτελούσαν το θέμα αυτού του δημοψηφίσματος. Ούτε άλλωστε επηρεάσθηκε το ιδιοκτησιακό καθεστώς της περιουσίας από την ψήφιση του Συντάγματος του 1975. Σε αντίθετη περίπτωση, το Δημόσιο

δεν θα είχε παραδώσει την περιουσία το 1979 αναγνωρίζοντας την επ' αυτής κυριότητα.

56. Ακόμη, οι αιτούντες τονίζουν ότι από το 1974 έως το 1996, ήτοι μετά την θέση σε ισχύ του νόμου του 1994, υποβάλλουν φορολογικές δηλώσεις και πληρώνουν φόρους για την εν λόγω περιουσία. Δεν μπορούν να αντιληφθούν πώς είναι δυνατόν να φορολογούνται κτήματα εάν δεν ανήκουν στους καταβάλλοντες τους φόρους, ούτε και πώς είναι δυνατόν η Κυβέρνηση να επιβάλλει και να δέχεται την καταβολή αυτών των φόρων καλή τη πίστει, παρά μόνον πάνω σε αυτή την βάση.

57. Περαιτέρω, το 1992, ο τέως Βασιλεύς και το Ελληνικό Δημόσιο συνήψαν μία συμφωνία η οποία κυρώθηκε με τον Νόμο 2086/1992, με τον οποίο μεγάλα μέρη του κτήματος Τατοΐου μεταβιβάστηκαν από τον τέως Βασιλέα στο Ελληνικό Κράτος και δωρήθηκαν σε δύο κοινωφελή ιδρύματα. Η συμφωνία αυτή συνήφθη με δεδομένο ότι εκείνος ήταν ο κύριος της περιουσίας. Άλλως, η συμφωνία θα ήταν άσκοπη. Το ότι η περιουσία αυτή ανήκε στην βασιλική οικογένεια είχε αναγνωρισθεί από τον ίδιο τον Νόμο 2215/1994 ο οποίος στο προοίμιό του αναφέρει "Ρύθμιση θεμάτων της απαλλοτριωμένης περιουσίας της έκπτωτης βασιλικής οικογένειας της Ελλάδος" (η έμφαση προσετέθη από τους αιτούντες). Ακόμη, οι αιτούντες τόνισαν ότι ο Νόμος του 1994 ρητώς επικαλείται το Ν.Δ. 225/1973 που είχε εκδοθεί από την στρατιωτική δικτατορία, δυνάμει του οποίου είχε δημευθεί η περιουσία της βασιλικής οικογένειας. Η επίκληση αυτού του διατάγματος ευρίσκετο σε πλήρη αναντιστοιχία με το επιχείρημα της κυβερνήσεως ότι η βασιλική οικογένεια ουδέποτε είχε ιδιωτική περιουσία. Εάν η περιουσία ήδη ανήκε στο δημόσιο, τούτο δεν θα είχε ανάγκη να επικαλείται μία προηγούμενη δήμευση.

58. Οι αιτούντες καταλήγουν ότι στο Ελληνικό δίκαιο δεν υπάρχει βάση που να δικαιολογεί τον συσχετισμό του πολιτειακού ρόλου του τέως Βασιλέως και του ιδιοκτησιακού καθεστώτος της περιουσίας του. Το Ελληνικό αστικό δίκαιο δεν αναγνωρίζει την δήθεν *sui generis* έννοια της ιδιοκτησίας. Το Άρθρο 973 του Ελληνικού Αστικού Κώδικα δίνει ένα εξαντλητικό ορισμό των εμπραγμάτων δικαιωμάτων που αναγνωρίζει το Ελληνικό δίκαιο. Αυτά είναι: κυριότης, δουλείες, ενέχυρο και υποθήκη. Δεν υπάρχει κατηγορία "οιονεί δημόσια ιδιοκτησία" (βλ. παράγραφο 48 ανωτέρω).

59. Η Επιτροπή έκρινε ότι πριν τεθεί σε ισχύ ο Νόμος 2215/1994, η εν λόγω περιουσία ανήκε στους αιτούντες.

2. Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

60. Το Δικαστήριο τονίζει ότι η έννοια των "αγαθών" στο πρώτο μέρος του Άρθρου 1 έχει μία αυτόνομη σημασία, η οποία είναι ανεξάρτητη από την τυπική έννοια του εγχωρίου δικαίου (βλ. *Beyeler v. Italy* [GC] Αριθ. 33202/96 § 100, ECHR 2000-I). Το ζήτημα που πρέπει να εξετασθεί είναι εάν οι περιστάσεις της υποθέσεως, εξεταζόμενες στο σύνολό τους, παρέχουν στους αιτούντες ένα ουσιαστικό συμφέρον προστατευόμενο από το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι για τον σκοπό αυτό πρέπει να λάβει υπ' όψη τα ακόλουθα νομικά και πραγματικά ζητήματα.

61. Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο δεν μπορεί να συμφωνήσει με την Κυβέρνηση που ισχυρίζεται, έστω και εμμέσως, ότι τα μέλη της βασιλικής οικογένειας δεν είχαν καμμία ιδιωτική περιουσία στην Ελλάδα.

Παρατηρεί ότι μέρος τουλάχιστον της βασιλικής περιουσίας είχε αγορασθεί από τους προγόνους των αιτούντων και είχε πληρωθεί με ιδιωτικά χρήματά τους. Ακόμη, σε πολλές περιπτώσεις, η βασιλική περιουσία, ασχέτως του αρχικού τίτλου κυριότητός της, είχε εν συνεχεία μεταβιβασθεί εν ζωή ή αιτία θανάτου, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ελληνικού αστι-

κού δικαίου, μεταξύ των μελών της βασιλικής οικογενείας, και, σε μερικές περιπτώσεις, μεταξύ μελών της βασιλικής οικογενείας και τρίτων.

62. Ακόμη, το Δικαστήριο λαμβάνει ιδιαιτέρως υπ' όψη το γεγονός ότι πριν τεθεί σε ισχύ ο Νόμος 2215/1994, το Ελληνικό κράτος σε πολλές περιστάσεις είχε αντιμετωπίσει τα μέλη της βασιλικής οικογενείας — και μεταξύ αυτών τους αιτούντες — ως ιδιώτες και κυρίου των επίδικων ακινήτων. Το Δικαστήριο αναφέρει ενδεικτικώς τα εξής περιστατικά:

- Μετά την κατάργηση της μοναρχίας το 1924, το Ελληνικό κράτος απαλλοτρίωσε το κτήμα Τατοΐου, αλλά αργότερα το επέστρεψε στον Βασιλέα κατ' απόλυτον κυριότητα και νομή, όταν εκείνος επέστρεψε στον θρόνο το 1936 (βλ. παραγράφους 12-13 ανωτέρω).

- Μετά μία αναγκαστική απαλλοτρίωση που έλαβε χώραν το 1923, ο Αναγκαστικός Νόμος 514/1937 προέβλεπε ρητώς ότι το Μον Ρεπό θα παραχωρείτο και μετεβιβάζετο κατ' απόλυτον κυριότητα και νομή στον Πρίγκιπα Ανδρέα (βλ. παράγραφο 19 ανωτέρω).

- Δεν αμφισβητήθηκε ότι από το 1974 έως το 1996 οι αιτούντες υπέβαλαν φορολογικές δηλώσεις και πλήρωναν φόρους για την περιουσία τους (βλ. παραγράφους 36, 38, 41 και 56 ανωτέρω).

- Το 1992 συνήφθη μία δεσμευτική συμφωνία μεταξύ του τέως Βασιλέως και του Ελληνικού Δημοσίου, δια της οποίας, μεταξύ άλλων, 200.030 τετραγωνικά μέτρα του κτήματος Τατοΐου πωλήθηκαν από τον πρώτο των αιτούντων στο Ελληνικό κράτος, και το μεγαλύτερο μέρος του υπόλοιπου κτήματος δωρήθηκε σε δύο κοινωφελή ιδρύματα. Στις 28 Σεπτεμβρίου 1992, η Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών της Ελληνικής Βουλής εξέδωσε μία έκθεση επί ενός νομοσχεδίου προς κύρωση της ως άνω συμφωνίας, η οποία ανέφερε μεταξύ άλλων ότι το Ν.Δ. 225/1973 είχε καταργηθεί με το Ν.Δ. 72/1974 και ότι τοιουτοτρόπως η περιουσία είχε επανέλθει στο "προηγούμενο ιδιοκτησιακό καθεστώς της" (βλ. παραγράφους 38-39 ανωτέρω).

63. Όπως η Επιτροπή, έτσι και το Δικαστήριο είναι της γνώμης ότι όλες αυτές οι πράξεις θα μπορούσαν να γίνουν μόνο με δεδομένο ότι οι αιτούντες και οι πρόγονοί τους ήταν κύριοι της εν λόγω περιουσίας, καθ' ότι εάν τα επίδικα ακίνητα ουδέποτε ανήκαν στην βασιλική οικογένεια, ή εάν είχαν εγκύρως απαλλοτριωθεί το 1973 και έκτοτε ανήκαν στο δημόσιο, οι εν λόγω πράξεις θα ήταν άνευ αντικειμένου.

64. Τέλος, όσον αφορά την επίκληση που κάνει η κυβέρνηση σε ιδιαίτερους κανόνες που εφαρμόζονταν στην βασιλική περιουσία, όπως φορολογική απαλλαγή, το Δικαστήριο δεν βλέπει τον λόγο γιατί αυτοί οι κανόνες απ' εαυτοί αποκλείουν τον θεμελιωδώς ιδιωτικό χαρακτήρα αυτών των περιουσιακών στοιχείων. Δεν είναι, επί παραδείγματι, άγνωστο να έχουν οι Αρχηγοί Κρατών φορολογική απαλλαγή ως προς την ιδιωτική τους περιουσία. Ομοίως, η κυβέρνηση δεν προσεκόμισε κανένα έγγραφο, όπως ένα μητρώο κρατικής περιουσίας ή της λεγόμενης βασιλικής χορηγίας, που να δείχνει ότι η βασιλική περιουσία θεωρείτο ή αντιμετωπιζέτο ως περιουσία του δημοσίου.

65. Δεδομένων των ανωτέρω, το Δικαστήριο δεν μπορεί παρά να διακρίνει μία αντίφαση στην αντιμετώπιση της κυβερνήσεως προς αυτές τις περιουσίες. Συνεπώς, παρ' ότι το Δικαστήριο δέχεται ότι η βασιλική περιουσία σε ορισμένες περιπτώσεις είχε ένα ειδικό καθεστώς, το γεγονός ότι το ίδιο το Ελληνικό κράτος επανειλημμένως είχε μεταχειρισθεί την βασιλική περιουσία ως ιδιωτική περιουσία και δεν είχε δημιουργήσει ένα γενικό σύνολο κανόνων που να διέπει το καθεστώς αυτής της περιουσίας, δεν επιτρέπει στο Δικαστήριο να συ-

μπεράνει ότι αυτή η περιουσία είχε ένα *sui generis* και οιονεί δημόσιο χαρακτήρα, με την έννοια ότι ουδέποτε ανήκε στην πρώην βασιλική οικογένεια.

66. Κατά συνέπειαν, το Δικαστήριο είναι της γνώμης ότι οι περιουσίες αυτές ανήκαν στους αιτούντες ως ιδιώτες και όχι ως μέλη της βασιλικής οικογενείας. Τοιουτοτρόπως, τα επίδικα ακίνητα συνιστούν "αγαθά" με την έννοια του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1, το οποίο έχει εφαρμογή εν προκειμένω.

B. Απογραφή των αγαθών των αιτούντων

67. Το Δικαστήριο πρέπει τώρα να εξετάσει ποια ακριβώς είναι τα αγαθά των αιτούντων.

1. Το κτήμα Τατοΐου (συνολικής εκτάσεως περίπου 41.000 στρεμμάτων)

68. Η κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι πλέον του 1/3 του κτήματος, δηλ. το δάσος Μπάφι, δωρήθηκε στον Βασιλέα Γεώργιο Α' (προπάππο του πρώτου των αιτούντων) με Πράξη της Βουλής το 1877. Προφανώς, η *causa traditionis* ή/και η *iusta causa* αυτής της δωρεάς υπήρξε το βασιλικό αξίωμα του δωρεοδόχου. Αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίο μετά την κατάργηση της μοναρχίας το 1924, το Μπάφι περιήλθε αυτοδικαίως και χωρίς αποζημίωση, στο δημόσιο. Ακόμη, το 1925, 3.780 στρέμματα αυτής της εκτάσεως δωρήθηκαν σε άκληρους πρόσφυγες. Η περιοχή αυτή ουδέποτε επεστράφη στην βασιλική οικογένεια μετά την παλινόρθωση της βασιλείας το 1935.

Ακόμη, η κυβέρνηση παρατηρεί ότι το 1992 ο πρώτος των αιτούντων είχε δωρήσει σε ένα κοινωφελές ίδρυμα, το Ίδρυμα Εθνικός Δρυμός Τατοΐου, πλέον του 90% της εκτάσεως του Τατοΐου. Εν συνεχεία, το ίδρυμα κατέθεσε αίτηση ενώπιον της Επιτροπής, η οποία ήδη εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου (αίτηση Αριθ. 39645/98). Αληθεύει ότι ο Νόμος 2215/1994 κατήγγησε την συμφωνία του 1992, αλλά τον χρόνο που ο Νόμος του 1994 ετέθη σε ισχύ, οι αιτούντες είχαν δικαιώματα κυριότητας επί τμήματος μικρότερου του 10% του κτήματος Τατοΐου.

69. Οι αιτούντες ισχυρίζονται ότι το δάσος Μπάφι δεν είχε δωρηθεί στον Βασιλέα Γεώργιο Α', αλλά είχε αγορασθεί από εκείνον. Σχετικώς, οι αιτούντες επικαλούνται έγγραφα που περιήλθαν σε γνώση τους μετά την έκδοση της εκθέσεως της Επιτροπής, τα οποία αποδεικνύουν ότι ενώ η Ελληνική κυβέρνηση είχε εκφράσει την πρόθεσή της να δωρήσει το δάσος Μπάφι στον Βασιλέα Γεώργιο Α', εκείνος δεν ηθέλησε να αποκτήσει το κτήμα δια δωρεάς και επέμεινε να το αγοράσει στην τιμή που θα καθόριζε η κυβέρνηση. Εν τέλει, έγινε ένας συμβιβασμός δια του οποίου το δάσος Μπάφι φέρεται ως "παραχωρηθέν" (και όχι "δωρηθέν") στον Βασιλέα Γεώργιο Α'. Εις αντάλλαγμα, εκείνος κατέθεσε το ποσό των 60.000 δραχμών εντόκως στην Εθνική Τράπεζα.

70. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι μέρος του Τατοΐου είχε αρχικώς αγορασθεί από τον Βασιλέα Γεώργιο Α' ως ιδιωτική του περιουσία. Το κτήμα εν συνεχεία μεγάλωσε όταν ο Βασιλεύς Γεώργιος Α' απέκτησε από το Ελληνικό δημόσιο μία έκταση γης που είναι γνωστή ως δάσος Μπάφι (βλ. παράγραφο 9 ανωτέρω). Αδιαφόρως του τρόπου κτήσεως αυτής της γης, που αμφισβητείται από τους διαδίκους, το ιδιοκτησιακό τους καθεστώς κατέληξε ως εξής: Το 1924 το Τατόι περιλαμβανομένου και του δάσους Μπάφι, απαλλοτριώθηκε αναγκαστικά από το Ελληνικό δημόσιο χωρίς την πληρωμή αποζημιώσεως. Το 1936, εν συνεχεία της παλινορθώσεως της βασιλείας, ένας νόμος επέστρεψε το Τατόι στην κυριότητα και νομή του Βασιλέως Γεωργίου Α'. Η αποκατάσταση της κυριότητας περιλάμβανε και το δάσος Μπάφι με εξαίρεση 3.850 στρεμμάτων που είχαν εν τω μεταξύ διανεμηθεί σε άκληρους πρόσφυγες. Ως εκ τούτου το Δικαστήριο είναι της γνώμης ότι, με εξαίρεση αυτή την έκτα-

ση που ουδέποτε επεστράφη στους δικαιοπαρόχους των αιτούντων, το κτήμα Τατοΐου αποτελούσε μέρος της περιουσίας που απαλλοτριώθηκε το 1994.

71. Περαιτέρω, το Δικαστήριο αδυνατεί να συμφωνήσει με την κυβέρνηση όταν αυτή ισχυρίζεται ότι κατά τον χρόνο θεσπίσεως του Νόμου του 1994, οι αιτούντες είχαν δικαιώματα κυριότητας σε μέρος μικρότερο του 10% του Τατοΐου. Είναι αλήθεια ότι το 1992 μεγάλα τμήματα του κτήματος είχαν δωρηθεί από τον πρώτο των αιτούντων σε δύο κοινωφελή ιδρύματα, και ότι έκταση 200.030 τετραγωνικών μέτρων είχε πωληθεί στο Ελληνικό δημόσιο. Εν τούτοις, ο Νόμος 2215/1994 κατήγγησε την συμφωνία του 1992 και κήρυξε άκυρες και ήρε τα νομικά αποτελέσματα των πράξεων που είχαν γίνει δυνάμει αυτής (βλ. παράγραφο 41 ανωτέρω). Παρ' ότι η συμφωνία του 1992 καταργήθηκε με μεταγενέστερο νόμο, οι νομικές συνέπειές της ίσχυαν ακόμη και πρέπει να ληφθούν υπ' όψη, και ως εκ τούτου ο ισχυρισμός της κυβερνήσεως είναι όχι μόνον αντιφατικός, αλλά αντιβαίνει και στην αρχή *lex posterior derogat anteriori*.

72. Έχοντας υπ' όψη τα ανωτέρω, το Δικαστήριο κρίνει ότι πριν την θέση σε ισχύ του Νόμου 2215/1994, το κτήμα Τατοΐου ανήκε στον πρώτο των αιτούντων, με την εξαίρεση ενός τμήματος 3.785 στρεμμάτων που είχε απαλλοτριωθεί το 1924 και είχε διανεμηθεί σε άκληρους πρόσφυγες.

2. Το κτήμα Πολυδενδρίου (συνολικής εκτάσεως περίπου 33.600 στρεμμάτων)

73. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η κυβέρνηση δεν ισχυρίσθηκε ότι το κτήμα Πολυδενδρίου υπήγετο καθ' οιονδήποτε τρόπο σε κάποιο ειδικό καθεστώς παρόμοιο με εκείνο των κτημάτων Τατοΐου και Μον Ρεπό. Κανένα στοιχείο δεν υπαινίσσεται ότι οι τίτλοι κυριότητας αυτής της ιδιοκτησίας, που προσκόμισαν οι αιτούντες, δεν είναι ακριβείς (βλ. παράγραφο 15 ανωτέρω). Ως εκ τούτου το Δικαστήριο κρίνει ότι πριν την θέση σε ισχύ του Νόμου 2215/1994, το κτήμα Πολυδενδρίου ανήκε στους τρεις αιτούντες.

3. Το ακίνητο Μον Ρεπό (συνολικής εκτάσεως 238 στρεμμάτων)

74. Η κυβέρνηση ισχυρίσθηκε ότι η χρήση του ακινήτου αυτού είχε δοθεί στον Βασιλέα Γεώργιο Α' υπό την ιδιότητά του ως Αρχηγού του Κράτους, και ότι το βασιλικό αξίωμά του ήταν η μόνη *causa traditionis*. Έστω και εάν υποθεθεί ότι η πρώην βασιλική οικογένεια δι' αυτών των δωρεών απέκτησε δικαιώματα κυριότητας επί του Μον Ρεπό, η μεταβίβαση του ακινήτου τόσο το 1864 και το 1937 ήταν νομικώς έγκυρη μόνον υπό τον υπονοούμενο αλλά αυτονόητο όρο ότι οι αποκτώντες θα συνέχιζαν να ασκούν το λειτουργημά τους.

Ακόμη, η κυβέρνηση ισχυρίσθηκε ότι οι αιτούντες δεν μπορούσαν να αποκτήσουν δικαιώματα κυριότητας επί του Μον Ρεπό δια χρησικτησίας, δεδομένου ότι στις 9 Σεπτεμβρίου 1915, η Ελληνική νομοθεσία εξαίρεσε ρητά την χρησικτησία ως μέθοδο κτήσεως κυριότητας επί περιουσίας του δημοσίου.

75. Οι αιτούντες ισχυρίσθηκαν ότι η περιουσία τους ουδέποτε ανήκε στο Ελληνικό δημόσιο. Είχε δωρηθεί στον Βασιλέα Γεώργιο Α' το 1864 από το Επαρχιακό Συμβούλιο της Νήσου Κερκύρας, σε αναγνώριση της συμβολής του στην ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα. Η δωρεά αυτή είχε ρητώς αναγνωρισθεί με το συμβόλαιο Αριθ. 7870/1887. Το ακίνητο διευρύνθηκε με ιδιωτικές αγορές γης από τον Βασιλέα Γεώργιο Α' και κατόπιν από τον Βασιλέα Γεώργιο Β'.

76. Το Δικαστήριο δέχεται ότι ο αρχικός τίτλος κυριότητας επί του Μον Ρεπό είναι μία δωρεά δια της οποίας το Επαρχιακό Συμβούλιο της Νήσου Κερκύρας μετεβίβασε

στον Βασιλέα Γεώργιο Α' την χρήση του αρχικού τμήματος του κτήματος. Εν τούτοις, παρατηρεί ότι σύμφωνα με τις κοινές διατάξεις του Ελληνικού αστικού δικαίου, δικαιώματα κυριότητας είναι δυνατόν να αποκτηθούν με διάφορους τρόπους, όπως δια μεταβίβασης από τον προηγούμενο κύριο, και ότι χωρίς αμφιβολία ένας από τους έγκυρους τρόπους μεταβίβασης και κτήσεως της κυριότητας είναι η δωρεά. Ακόμη, το Δικαστήριο θεωρεί ότι η κυβέρνηση απέτυχε να στοιχειοθετήσει το επιχείρημά της ότι η ιδιότητα του Βασιλέως Γεωργίου Α' ως Αρχηγού του Κράτους ήταν η μόνη *causa traditionis* του Μον Ρεπό. Περαιτέρω, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι αργότερα το κτήμα διευρύνθηκε δια διαδοχικών αγορών γης από τρίτους, και ότι το Δημόσιο δεν φαίνεται να είχε ανάμιξη στα σχετικά συμβόλαια. Το 1937, ένας νόμος μετεβίβασε το κτήμα κατ' απόλυτον κυριότητα και νομή στον Πρίγκιπα Ανδρέα. Εν συνεχεία μιας σειράς μεταβιβάσεων, ο πρώτος των αιτούντων απέκτησε την πλήρη κυριότητα του Μον Ρεπό δυνάμει της ιδιογράφου διαθήκης του πατρός του (βλ. παράγραφο 20 ανωτέρω).

77. Με βάση τα ανωτέρω, το Δικαστήριο θεωρεί ότι πριν την θέση σε ισχύ του Νόμου 2215/1994, το κτήμα Μον Ρεπό ανήκε στον πρώτο των αιτούντων.

Γ. Συμμόρφωση με το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1

1. Περί του εάν υπήρξε παρέμβαση στο δικαίωμα επί της περιουσίας

78. Έχοντας δεχθεί ότι πριν την θέση σε ισχύ του Νόμου 2215/1994 η περιουσία ανήκε στους αιτούντες, το Δικαστήριο, όπως και η Επιτροπή, θεωρεί ότι το 1994 υπήρξε παρέμβαση στο δικαίωμα των αιτούντων για ειρηνική απόλαυση των αγαθών τους, η οποία συνιστά "στέρηση" των αγαθών με την έννοια της δεύτερης προτάσεως της πρώτης παραγράφου του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1.

Το Δικαστήριο πρέπει ως εκ τούτου να εξετάσει εάν η παρέμβαση αυτή μπορεί να δικαιολογηθεί με βάση αυτή την διάταξη.

2. Περί του εάν η παρέμβαση ήταν προβλεπόμενη υπό του νόμου

79. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι η πρώτη και σημαντικότερη προϋπόθεση του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1 είναι ότι κάθε παρέμβαση δημοσίας αρχής στο δικαίωμα της ειρηνικής απολαύσεως των αγαθών, πρέπει να είναι νόμιμη: η δεύτερη πρόταση της ίδιας παραγράφου επιτρέπει την στέρηση των αγαθών μόνον "υπό τους προβλεπομένους υπό του νόμου όρους", η δε δεύτερη παράγραφος αναγνωρίζει ότι τα Κράτη έχουν το δικαίωμα του ελέγχου της χρήσης της περιουσίας δια της επιβολής "νόμων". Ακόμη, το κράτος δικαίου, μία από τις θεμελιώδεις αρχές μιας δημοκρατικής κοινωνίας, ενυπάρχει σε όλα τα Άρθρα της Συμβάσεως (βλ. *Amuur v. France*, απόφαση της 25 Ιουνίου 1996, *Εκθέσεις Αποφάσεων* 1996-III, σσ. 850-51, § 50).

80. Η κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι τόσο το Ν.Δ. 225/1973 και ο Νόμος 2215/1994 ήσαν "νόμοι" με την έννοια του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1 δεδομένου ότι ήσαν επαρκώς προσιτοί και ακούοντως ακριβείς. Το πρώτο είχε παραμείνει σε ισχύ μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας ενώ ο δεύτερος είχε ψηφισθεί από την Βουλή κατόπιν ανοικτής και δημοκρατικής συζητήσεως. Αναντίρρητα, αμφοτέροι αυτοί οι νόμοι είχαν ατομικό χαρακτήρα. Εν τούτοις, οι περιστάσεις της υποθέσεως ήταν μοναδικές: σε κάθε πρόσφατη δημοκρατία, υπήρχε μόνον μία πρώην βασιλική οικογένεια. Η οικογένεια αυτή δεν ήταν σε θέση συγκρίσιμη με την θέση καμμίας άλλης οικογένειας. Εξ ορισμού λοιπόν, η νομοθεσία σχετικά με την περιουσία της, αφορούσε αυτή την οικογένεια και μόνον. Και πάλι, το γεγονός αυτό δεν μπορούσε να αφαιρέσει την νομιμότητα της νομοθεσίας.

81. Οι αιτούντες ισχυρίστηκαν ότι παρά το γεγονός ότι ο Νόμος 2215/1994 είχε ως σκοπό να επιτρέψει αναδρομικώς την στέρηση της περιουσίας, από τον νόμο αυτό έλειπε η ουσιώδης προϋπόθεση του "νόμου", διότι ήταν όχι μόνον αυθαίρετος, εκδικητικός και διακρισιακός, αλλά παραβίαζε και το Άρθρο 17 του Ελληνικού Συντάγματος που απαιτούσε αφ' ενός την ύπαρξη δημοσίου συμφέροντος για να γίνει μία απαλλοτριώση, και αφ' ετέρου την καταβολή πλήρους αποζημιώσεως. Όσον αφορά το Ν.Δ. 225/1973, οι αιτούντες ισχυρίστηκαν ότι αποτελούσε μία αυθαίρετη δημοτική πράξη της στρατιωτικής δικτατορίας, η οποία εν πάση περιπτώσει ήταν εντελώς άσχετη με την αφαίρεση της περιουσίας τους το 1994.

82. Όπως η Επιτροπή, έτσι και το Δικαστήριο θεωρεί ότι ο Νόμος 2215/1994 αποτελεί την μόνη νομική βάση για την παρέμβαση που επικαλούνται οι αιτούντες. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι ο νόμος επί του οποίου βασίζεται η παρέμβαση πρέπει να είναι σύμφωνος με το εγχώριο δίκαιο του Συμβαλλομένου Κράτους, στο οποίο περιλαμβάνονται και οι σχετικές διατάξεις του Συντάγματος. Είναι αληθές ότι στην προκειμένη περίπτωση οι αιτούντες αμφισβήτησαν την συνταγματικότητα αυτού του νόμου ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και των οργάνων της Συμβάσεως, και ισχυρίστηκαν ότι εφ' όσον οι προσβαλλόμενες διατάξεις είναι αντισυνταγματικές, δεν αποτελούσαν μία έγκυρη βάση για την στέρηση της περιουσίας τους, για την οποία παραπονούνται. Ωστόσο, οι αιτιάσεις των αιτούντων περί της αντισυνταγματικότητας του Νόμου 2215/1994 εξετάσθηκαν και απορρίφθηκαν από το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο με την από 25 Ιουνίου 1997 απόφασή του (βλ. παράγραφο 46 ανωτέρω). Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι τον πρώτο λόγο στην ερμηνεία και εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας και στην απόφαση επί θεμάτων συνταγματικότητας έχουν οι εθνικές αρχές, ιδίως τα δικαστήρια. Με δεδομένη την απόφαση του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου, το Δικαστήριο δεν μπορεί να κρίνει τον Νόμο 2215/1994 αντισυνταγματικό. Συνοψίζοντας, η στέρηση ήταν προβλεπόμενη υπό του νόμου, όπως απαιτεί το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1.

3. *Περί του εάν η παρέμβαση ήταν "δια λόγους δημοσίας ωφελείας"*

83. Το Δικαστήριο πρέπει εν συνεχεία να κρίνει εάν η στέρηση των αγαθών επεδίωκε ένα θεμιτό σκοπό "δια λόγους δημοσίας ωφελείας", με την έννοια του δεύτερου κανόνα του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1.

84. Η κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι επί πλέον του θεμιτού ενδιαφέροντος του Κράτους να προστατεύσει τα δάση και τους αρχαιολογικούς χώρους εντός των τριών επιδίκων κτημάτων, ο Νόμος του 1994 ήταν συνδεδεμένος με το μείζον δημόσιο συμφέρον της διατήρησης του συνταγματικού καθεστώτος της χώρας ως δημοκρατίας. Η ιστορία αναφέρει ότι σε όλες τις καταργηθείσες Ευρωπαϊκές μοναρχίες, με εξαίρεση την ιδιωτική περιουσία του Βασιλέως Εμμανουήλ Β' της Πορτογαλίας, οι ιδιωτικές περιουσίες των πρώην μοναρχών ή αυτοκρατόρων, κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο απαλλοτριώθηκαν άνευ αποζημιώσεως, ή έστω άνευ πλήρους αποζημιώσεως. Επί πλέον, η αιτία που ο νόμος για τον οποίον παραπονούνται οι αιτούντες ψηφίσθηκε μόνον το 1994, ήταν απλώς ότι περίπλοκα νομικά και πολιτικά ζητήματα χρειάσθηκαν πολύ καιρό για να επιλυθούν.

85. Οι αιτούντες ισχυρίστηκαν ότι η αφαίρεση της περιουσίας τους δεν έγινε στα πλαίσια ενός εθνικού οικονομικού ή κοινωνικού προγράμματος, και ότι ο Νόμος του 1994 δεν εξηγεί γιατί ήταν αναγκαίος. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τον ισχυρισμό ότι η αφαίρεση της περιουσίας τους υπαγορεύθηκε από την ανάγκη διαφυλάξεως των δασών και των αρχαιολογικών χώρων εντός των τριών κτημάτων, οι αιτούντες απαντούν ότι κατά την διάρκεια όλων των ετών που αυτά τα δάση και οι αρχαιολογικοί χώροι ήσαν στην κατοχή της βασιλικής οικογενείας, ουδέποτε υπήρξε παράπονο για τον τρόπο που εκείνοι τα φρόντιζαν. Κατά τους αιτούντες, το επιχείρημα αυτό είναι εντελώς αναξιόπιστο. Ακόμη, πιστεύουν ότι η κυβέρνηση δεν εξήγησε πώς το δημόσιο συμφέρον υπηρετείται με την αφαίρεση της ιδιωτι-

κής περιουσίας του τέως μονάρχη. Εξ ορισμού, η ιδιωτική περιουσία ενός τέως μονάρχη και της οικογενείας του, δεν έχει καμμία σχέση με τον πρώην ρόλο του ως Αρχηγού του Κράτους, και κατ' ουδένα τρόπο δεν συνδέεται με την συνταγματική μετάβαση από την μοναρχία στην δημοκρατία. Εν πάση περιπτώσει, η μετάβαση αυτή έγινε το 1975, σχεδόν είκοσι χρόνια πριν την ψήφιση του Νόμου 2215/1994. Οι αιτούντες τόνισαν ότι ο τέως Βασιλεύς είχε επανειλημμένως αναγνωρίσει την Ελληνική Δημοκρατία και δεν αποτελεί απειλή. Ακόμη, κατά τον χρόνο εκδόσεως του Νόμου 2215/1994 δεν υπήρχαν διαφορές μεταξύ των αιτούντων και του Ελληνικού Κράτους σχετικά με την περιουσία των αιτούντων ή άλλα ζητήματα.

Δεδομένων των ανωτέρω, οι αιτούντες θεωρούν ότι η κυβέρνηση απέτυχε να προτείνει μία αξιόπιστη ή επαρκή δικαιολόγηση της αφαίρεσης της περιουσίας τους, της οποίας το κίνητρο υπήρξε η πολιτική και προσωπική αντιπάθεια και όχι μία γνήσια επιθυμία να υπηρετηθεί το δημόσιο συμφέρον.

86. Η Επιτροπή θεωρεί ότι η πεποίθηση του Ελληνικού δημοσίου περί της υπέρξεως πολιτικής ανάγκης να διευθετηθούν τα ζητήματα που αφορούν την περιουσία της πρώην βασιλικής οικογενείας δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως καταφανώς αδικαιολόγητη.

87. Το Δικαστήριο έχει την γνώμη ότι εξ αιτίας της άμεσης γνώσης που έχουν σχετικά με την κοινωνία και τις ανάγκες της, οι εθνικές αρχές είναι κατ' αρχήν σε καλύτερη θέση από τον διεθνή δικαστή να εκτιμήσουν τί είναι "για λόγους δημοσίας ωφελείας". Με βάση το σύστημα προστασίας που έχει εισαγάγει η Σύμβαση, ανήκει στις εθνικές αρχές η αρχική εκτίμηση της υπάρξεως ή μη ενός προβλήματος δημοσίου συμφέροντος που απαιτεί την λήψη μέτρων στέρησης περιουσιακών στοιχείων. Στην προκειμένη περίπτωση, όπως και σε άλλους τομείς που καλύπτονται από την προστασία της Σύμβασης, οι εθνικές αρχές έχουν ένα ορισμένο περιθώριο εκτίμησης.

Περαιτέρω, η έννοια της "δημοσίας ωφελείας" είναι κατ' ανάγκην διασταλτική. Συγκεκριμένα, για να ληφθεί μία απόφαση εκδόσεως ενός απαλλοτριωτικού νόμου συνήθως πρέπει να εξετασθούν πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα. Το Δικαστήριο, θεωρώντας φυσικό ότι το περιθώριο εκτίμησης που αναγνωρίζεται στην νομοθετική εξουσία για την εφαρμογή της κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής πρέπει να είναι ευρύ, θα σεβαστεί την κρίση της νομοθετικής εξουσίας περί του τί είναι "για λόγους δημοσίας ωφελείας" εκτός εάν η κρίση αυτή καταφανώς στερείται βάσεως (*James and Others v. the United Kingdom*, απόφαση της 21.2.1986, Σειρά Α, Αριθ. 98, σ. 32, § 46). Το αυτό ισχύει κατ' ανάγκην, ει μη *a fortiori*, σε τόσο θεμελιακές πολιτειακές αλλαγές μιας χώρας όπως η μετάβαση από την βασιλευόμενη στην αβασίλευτη δημοκρατία.

88. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι δεν υπάρχουν στοιχεία που να υποστηρίζουν το επιχείρημα της κυβερνήσεως σχετικά με την ανάγκη προστασίας των δασών και των αρχαιολογικών χώρων. Αφ' ετέρου, δεν αμφισβητεί ότι ήταν αναγκαίο για το Ελληνικό κράτος να επιλύσει ένα θέμα που θεωρούσε ότι έβλαπτε το ισχύον καθεστώς της αβασίλευτης δημοκρατίας. Το γεγονός ότι η πολιτειακή αλλαγή από την βασιλευόμενη στην αβασίλευτη δημοκρατία έγινε το 1975, ήτοι σχεδόν είκοσι χρόνια πριν την έκδοση του επίδικου νόμου, μπορεί να προκαλέσει κάποιες αμφιβολίες ως προς τους λόγους που υπαγόρευσαν την λήψη αυτών των μέτρων, αλλά δεν επαρκεί για να στερήσει εντελώς τον Νόμο 2215/1994 από την νομιμοποίησή του ως εκδοθέντος "για λόγους δημοσίας ωφελείας".

4. Αναλογικότητα της παρέμβασης

89. Μία παρέμβαση στην ειρηνική απόλαυση των αγαθών πρέπει να τηρεί μία δίκαιη αναλογία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος της κοινότητας και των απαιτήσεων για προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου (*Sporrong and*

Lönnroth v. Sweden, απόφαση της 23.9.1982, Σειρά Α, Αριθ. 52, σ. 26, § 69). Η ανάγκη υπέρβασης αυτής της αναλογίας αντανακλάται στην δομή του Άρθρου 1 στο σύνολό του, περιλαμβανομένης ως εκ τούτου και της δευτέρας προτάσεως, που πρέπει να διαβάζεται υπό το φως της γενικής αρχής που δηλώνεται στην πρώτη πρόταση. Συγκεκριμένα, πρέπει να υπάρχει μία εύλογη σχέση αναλογίας μεταξύ των μετερχομένων μέσων και του σκοπού που επιδιώκεται με ένα μέτρο που στερεί κάποιο πρόσωπο από τα αγαθά του (βλ. Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium, απόφαση της 20.11.1995, Σειρά Α, Αριθ 332, σ. 23, § 38).

Οι όροι της αποζημίωσης δυνάμει της σχετικής νομοθεσίας είναι ένα σημαντικό κριτήριο για το εάν το προσβαλλόμενο μέτρο σέβεται την απαιτούμενη δίκαιη αναλογία, και, κυρίως, εάν επιβάλλει ένα δυσανάλογο βάρος στους αιτούντες. Σχετικώς, το Δικαστήριο έχει ήδη διαπιστώσει ότι η αφαίρεση περιουσίας χωρίς την πληρωμή ενός ποσού ευλόγως αναλόγου προς την αξία της περιουσίας, κανονικά συνιστά δυσανάλογη παρέμβαση, η δε παντελής απουσία αποζημίωσης συγχωρείται κατά το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1 μόνον σε εξαιρετικές περιστάσεις (βλ. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Ιερές Μονές κατά Ελλάδος, απόφαση της 9.12.1994, Σειρά Α, Αριθ. 301-Α, σ. 35 § 71).

90. Στην προκειμένη υπόθεση, δεν υπάρχει διάταξη για αποζημίωση στον Νόμο 2215/1994. Με δεδομένο το γεγονός ότι έχει ήδη κριθεί ότι η παρέμβαση ικανοποιούσε την απαίτηση της νομιμότητας και δεν ήταν αυθαίρετη, η έλλειψη αποζημίωσης δεν καθιστά την αφαίρεση της περιουσίας των αιτούντων *eo ipso* παράνομη (βλ. *a contrario* την απόφαση Παπαμιχαλόπουλος και Άλλοι κατά Ελλάδος (Άρθρο 50) της 31.10.1995, Σειρά Α, Αριθ. 330-Β, σσ. 59-60, § 36). Μένει συνεπώς να εξετασθεί εάν στο πλαίσιο μιας νόμιμης απαλλοτριώσεως, οι αιτούντες εκλήθησαν να επωμισθούν ένα δυσανάλογο και υπερβολικό βάρος.

91. Η κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι εξετάζοντας το ζήτημα της δίκαιης ισορροπίας και της αναλογικότητας, το Δικαστήριο πρέπει να αναγνωρίζει στο Συμβαλλόμενο Κράτος ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης. Αυτό οφείλεται στο ότι δεν υπάρχει καμμία απαίτηση για "αναγκαιότητα" στο Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1, και τέτοιου είδους αποφάσεις συνήθως προϋποθέτουν την αξιολόγηση πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών θεμάτων, επί των οποίων οι απόψεις μέσα σε μία δημοκρατική κοινωνία είναι ευλόγως αναμενόμενο να διαφέρουν πολύ. Το περιθώριο εκτίμησης ήταν ιδιαίτερος ευρύ όταν, όπως συνέβη στην προκειμένη περίπτωση, η πρώην βασιλική οικογένεια είχε αποκτήσει τις σχετικές περιουσίες για λόγους που βασιζόνταν στη βασιλική τους ιδιότητα. Η δημοκρατική νομοθετική εξουσία είχε το δικαίωμα να κρίνει, στα πλαίσια της συνταγματικής τακτοποίησης, ότι η πρώην βασιλική οικογένεια δεν εδικαιούτο να ζητήσει αποζημίωση (πόσο μάλλον πλήρη αποζημίωση) για ό,τι είχε αποκτήσει εξ αιτίας του βασιλικού λειτουργήματός της. Με άλλα λόγια, εξαιρετικές περιστάσεις — όπως οι τρόποι με τους οποίους είχε αποκτηθεί και χρησιμοποιηθεί η περιουσία, τα προνόμια που είχαν κατά το παρελθόν χορηγηθεί στην πρώην βασιλική οικογένεια, οι φορολογικές απαλλαγές των βασιλικών κτημάτων και η συντήρηση αυτών με έξοδα του Ελληνικού δημοσίου — δικαιολογούν την έλλειψη αποζημίωσης.

92. Εν πάση περιπτώσει, η κυβέρνηση παρατήρησε ότι ο Νόμος 2215/1994 κάλυψε εμμέσως το θέμα της αποζημίωσης προβλέποντας την διαγραφή όλων των φόρων που όφειλε η πρώην βασιλική οικογένεια στο Ελληνικό δημόσιο από το 1974 και εντεύθεν. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η πρώην βασιλική οικογένεια απηλλάγη από την πληρωμή σημαντικών φορολογικών οφειλών. Ακόμη, το Ν.Δ. 335/1973, το οποίο διατήρησε σε ισχύ ο Νόμος 2215/1994, προέβλεπε επίσης χρηματική αποζημίωση, ύψους 120.000.000 δραχμών. Το ποσό αυτό είχε τεθεί στην διάθεση των αιτούντων αλλά ουδέποτε εισπράχθηκε από αυτούς, αναμφίβολα για πολιτικούς λόγους σχετιζόμενους με την επιθυμία τους να παραμείνουν στον θρόνο.

93. Τέλος, η κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι η εμπορική αξία των επίδικων κτημάτων είχε σημαντικά μειωθεί. Τόσο το Τατόι όσο και το Πολυδένδρι ήσαν δάση και ως εκ τούτου υπάγονται σε ειδικό καθεστώς προστασίας: η χρήση τους δεν επιτρέπεται να μεταβληθεί και πρέπει να παραμείνουν εσαεί δάση· δεν επιτρέπεται η κατάτμησή τους σε μικρότερα τεμάχια γης· η εκμετάλλευσή τους γίνεται υπό την εποπτεία του κράτους. Κατά συνέπεια δεν υπάρχει ενδιαφέρον από αγοραστές, δεδομένου ότι η αξία τους είναι ασήμαντη. Ακόμη, οι περιορισμοί στην εκμετάλλευσή τους, σε συνδυασμό με το υψηλό κόστος συντήρησης, φύλαξης και λειτουργίας, μειώνει την πραγματική αγοραία αξία τους. Η εμπορική αξία τους μειώνεται ακόμη περισσότερο από το γεγονός ότι περιλαμβάνουν αρχαιολογικούς χώρους που δεν μπορούν να τύχουν εμπορικής εκμεταλλεύσεως από ιδιώτες. Σχετικώς, η κυβέρνηση τόνισε ότι στο κτήμα Μον Ρεπό υπάρχει ένας εκτεταμένος αρχαιολογικός χώρος, η Παλαιόπολις, που πιστεύεται ότι ήταν η πρωτεύουσα των Φαιάκων κατά την αρχαιότητα. Για τον λόγο αυτό, το Υπουργείο Πολιτισμού έχει ήδη χαρακτηρίσει 23 εκτάρια αυτής της εκτάσεως ως προστατευόμενη περιοχή.

94. Οι αιτούντες ισχυρίστηκαν ότι η αφαίρεση της περιουσίας τους χωρίς πρόβλεψη για αποζημίωση ήταν εντελώς δυσανάλογη. Θεωρούν ότι είναι αρχή της νομικής αλλά και της λογικής, ότι ο τρόπος κτήσεως μιας περιουσίας δεν επηρεάζει τον βαθμό που από την προϋπόθεση της αναλογικότητας απαιτείται η καταβολή αποζημιώσεως για την αφαίρεση της περιουσίας. Το γεγονός ότι ένα πρόσωπο είχε αποκτήσει ένα περιουσιακό στοιχείο ως δώρο ή δια κληρονομιάς, δεν σημαίνει ότι αυτό το περιουσιακό στοιχείο δεν έχει αξία για τον ιδιοκτήτη, ώστε να είναι δυνατόν να αφαιρεθεί άνευ αποζημιώσεως. Ο όρος της αναλογικότητας απαιτεί την καταβολή δίκαιης αποζημιώσεως στον ιδιοκτήτη για ό,τι χάνει, αδιαφορώντας για το πώς αυτός ή οι δικαιούχοί του απέκτησαν την περιουσία που αφαιρείται.

95. Περαιτέρω, ισχυρίστηκαν ότι τα προνόμια που τυχόν χορηγήθηκαν κατά το παρελθόν στον τέως Βασιλέα και την οικογένειά του εξ αιτίας της ιδιότητας του Βασιλέως ως Αρχηγού του Κράτους, ή οι φορολογικές απαλλαγές που αναγνωρίζονταν στην βασιλική οικογένεια, δεν είχαν καμμία σχέση με τον όρο της αναλογικότητας όσον αφορά την αυθαίρετη αφαίρεση της ιδιωτικής τους περιουσίας. Αυτό ισχύει *a fortiori* σε σχέση με τα προνόμια ή τις φορολογικές απαλλαγές που ίσως είχαν χορηγηθεί στους δικαιωπαρόχους των αιτούντων, αλλά δεν είχαν χορηγηθεί στους ίδιους τους αιτούντες. Ακόμη, από το 1974 οι αιτούντες δεν είχαν κανένα φορολογικό προνόμιο. Εν πάση περιπτώσει, στην προκειμένη περίπτωση δεν υπάρχουν αμοιβαίες ανταπαιτήσεις μεταξύ δανειστού και οφειλέτου οι οποίες θα μπορούσαν ευλόγως να συμψηφισθούν ώστε να εξοφληθεί ή μειωθεί η απαίτηση του δανειστού. Η κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη βάσει του Ελληνικού Συντάγματος και της Συμβάσεως να αποζημιώσει τους αιτούντες για την αξία της περιουσίας τους. Δεν υπήρχαν μεταξύ τους αμοιβαίες οφειλές για να συμψηφισθούν έναντι αλλήλων.

96. Τέλος, οι αιτούντες αμφισβητούν το επιχείρημα της κυβερνήσεως ότι τα επίδικα κτήματα είχαν πολύ μικρή εμπορική αξία.

97. Η Επιτροπή κατέληξε ότι ο Νόμος 2215/1994 δεν ετήρησε δίκαιη ισορροπία μεταξύ των διαφόρων συμφερόντων όπως απαιτεί το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1.

98. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι η κυβέρνηση απέτυχε να δώσει μία πειστική εξήγηση σχετικά με τον λόγο που οι Ελληνικές αρχές δεν έδωσαν αποζημίωση στους αιτούντες για την αφαίρεση της περιουσίας τους. Δέχεται ότι το Ελληνικό Κράτος θα μπορούσε να είχε καλόπιστα θεωρήσει ότι εξαιρετικές περιστάσεις δικαιολογούσαν την έλλειψη αποζημιώσεως, αλλά η εκτίμηση αυτή δεν αποδεικνύεται αντικειμενικά.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο τονίζει ότι μέρος τουλάχιστον της απαλλοτριωθείσης πε-

ριουσίας είχε αγορασθεί από τους δικαιοπαρόχους των αιτούντων και είχε πληρωθεί με δικά τους ιδιωτικά χρήματα. Ακόμη, την τελευταία φορά που είχε απαλλοτριωθεί η περιουσία, το 1973, είχε προβλεφθεί αποζημίωση. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι αιτούντες είχαν δικαιολογημένη προσδοκία να αποζημιωθούν από το Ελληνικό νομοθετικό σώμα, για την αφαίρεση της περιουσίας τους.

Περαιτέρω, όσον αφορά το επιχείρημα της κυβερνήσεως ότι το ζήτημα της αποζημίωσης καλυπτόταν εμμέσως, το Δικαστήριο παρατηρεί, πρώτον, ότι η αποζημίωση που προβλεπόταν από το Ν.Δ. 225/1973 είναι άσχετη εν προκειμένω, δεδομένου ότι ο Νόμος 2215/1994 είναι η μόνη νομική βάση της παραβίασης για την οποία παραπονούνται οι αιτούντες. Ούτε άλλωστε είναι δυνατόν να θεωρηθούν ως καταβολή αποζημίωσης οι περιστάσεις τις οποίες επικαλείται η κυβέρνηση. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο συμφωνεί με τους αιτούντες που ισχυρίζονται ότι στο πλαίσιο της υπό συζήτηση απαλλοτριώσεως δεν υπήρχαν μεταξύ τους αμοιβαίες οφειλές για να συμψηφισθούν έναντι αλλήλων. Τα προνόμια που κατά το παρελθόν είχαν χορηγηθεί στην βασιλική οικογένεια ή οι φορολογικές απαλλαγές και η διαγραφή όλων των φόρων που όφειλε η πρώην βασιλική οικογένεια, δεν έχουν καμμία άμεση σχέση με το ζήτημα της αναλογικότητας, αλλά θα μπορούσαν ίσως να ληφθούν υπ' όψη για την ακριβή εκτίμηση των απαιτήσεων των αιτούντων για δίκαιη ικανοποίηση δυνάμει του Άρθρου 41 της Συμβάσεως.

99. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο είναι της γνώμης ότι η παντελής έλλειψη αποζημιώσεως για την στέρηση της περιουσίας των αιτούντων ανατρέπει, επί ζημιά των αιτούντων, την δίκαιη ισορροπία μεταξύ της προστασίας της περιουσίας και των απαιτήσεων του δημοσίου συμφέροντος.

Συνεπώς, υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1.

II. ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 14 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 1 ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΑΡΙΘ. 1

100. Οι αιτούντες παραπονούνται ότι υπήρξαν θύματα διακρίσεως ως προς την απόλαυση των περιουσιακών δικαιωμάτων τους που προστατεύονται από το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1, κατά παράβαση του Άρθρου 14 της Συμβάσεως. Το Άρθρο 14 της Συμβάσεως έχει ως εξής:

"Η χρήσις των αναγνωριζομένων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθεί ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως."

101. Οι αιτούντες ισχυρίζονται ότι ο Νόμος 2215/1994 είναι ένα μοναδικό μέτρο στρεφόμενο προς μία συγκεκριμένη οικογένεια. Ο ίδιος ο Νόμος δεν περιέχει καμμία εξήγηση για τον λόγο που εκδόθηκε, αλλά είναι σαφές ότι το κίνητρο είναι η προσωπική και πολιτική αντιπάθεια προς τους αιτούντες, εξ αιτίας της ιδιότητάς τους ως μελών της βασιλικής οικογενείας. Θεωρούν ότι απομονώθηκαν για να τυχουν δυσμενούς μεταχειρίσεως για λόγους μνησικακίας και εκδικήσεως, και ότι η διαφορετική αυτή μεταχείριση δεν είχε καμμία αντικειμενική και εύλογη δικαιολογία.

102. Η κυβέρνηση ισχυρίσθηκε ότι ο Νόμος 2215/1994 στρέφεται αποκλειστικά προς την πρώην βασιλική οικογένεια διότι κανείς άλλος δεν υπήρξε σε παρόμοια θέση, να έχει δηλαδή τέτοια προνόμια και ευεργετήματα, τα οποία έπρεπε να αναθεωρηθούν με την κατάργηση της μοναρχίας και την αποκατάσταση της δημοκρατίας.

103. Δεδομένου ότι διαπίστωσε μία παραβίαση του δικαιώματος των αιτούντων για ειρηνική απόλαυση των αγαθών τους (βλ. παράγραφο 99 ανωτέρω), το Δικαστήριο, όπως και η Επιτροπή, δεν θεωρεί αναγκαίο να εξετάσει τον ισχυρισμό των αιτούντων για παραβίαση του Άρθρου 14 της Συμβάσεως σε συνδυασμό με το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1.

III. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ

104. Το Άρθρο 41 της Συμβάσεως ορίζει:

"Εάν το Δικαστήριο διαπιστώσει ότι υπήρξε παραβίαση της Συμβάσεως ή των Πρωτοκόλλων αυτής, και εάν το εσωτερικό δίκαιο του υπ' όψη Υψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους επιτρέπει μόνον μερική επανόρθωση, τότε το Δικαστήριο, εάν είναι αναγκαίο, θα επιδικάσει δίκαιη ικανοποίηση στον θιγόμενο αντίδικο."

105. Κύριο αίτημα των αιτούντων είναι η ακύρωση του Νόμου 2215/1994 και η επιστροφή των επίδικων ακινήτων, καθώς και αποζημίωση για τις μη χρηματικές ζημίες και τα έξοδα και δαπάνες που υπεβλήθησαν κατά την διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους. Σε περίπτωση που δεν επιστραφούν τα ακίνητα, δηλώνουν ότι δεν βλέπουν τον λόγο γιατί το ποσό της αποζημίωσης θα πρέπει είναι μικρότερο από την πλήρη τρέχουσα αξία της περιουσίας.

Συγκεκριμένα, οι αιτούντες διεκδικούν 165.562.391.740 για την ακίνητη περιουσία τους, συν 3.416.330 λίρες Αγγλίας για την κινητή περιουσία τους (έπιπλα, πίνακες ζωγραφικής, βιβλία κλπ.). Ακόμη διεκδικούν 100.000 λίρες Αγγλίας για μη χρηματικές ζημίες, ποσό όμως το οποίο θα δοθεί στα θύματα του σεισμού που έπληξε την Αθήνα τον Σεπτέμβριο 1999. Τέλος, διεκδικούν 644.502,42 λίρες Αγγλίας για δικαστικές δαπάνες και έξοδα ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και των θεσμών της Συμβάσεως μέχρι την ημέρα της συζήτησεως ενώπιον του Δικαστηρίου.

106. Η κυβέρνηση δήλωσε ότι σε περίπτωση που το Δικαστήριο διαπιστώσει παραβίαση του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1, θα ήταν αναγκαίο να δώσει στους διαδίκους την ευκαιρία να υποβάλουν περαιτέρω παρατηρήσεις (observations) επί του θέματος της δίκαιας ικανοποίησης.

107. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι το ζήτημα της εφαρμογής του Άρθρου 41 δεν είναι έτοιμο προς λήψη αποφάσεως. Συνεπώς, το Δικαστήριο επιφυλάσσεται ως προς αυτό το ζήτημα, η δε εφεξής διαδικασία θα καθορισθεί λαμβάνοντας υπ' όψη την συμφωνία που τυχόν επιτευχθεί μεταξύ της κυβερνήσεως και των αιτούντων (Κανόνας 75 § 1).

ΔΙΑ ΤΑΥΤΑ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

1. *Κρίνει* με πλειοψηφία 15 έναντι 2 ότι υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1.
2. *Κρίνει* ομοφώνως ότι δεν είναι αναγκαίο να εξετάσει την καταγγελία των αιτούντων για παραβίαση του Άρθρου 14 της Συμβάσεως σε συνδυασμό με το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1.
3. *Κρίνει* ομοφώνως ότι το ζήτημα της εφαρμογής του Άρθρου 41 δεν είναι έτοιμο προς λήψη αποφάσεως.

ως εκ τούτου

- (α) *επιφυλάσσεται* ως προς αυτό το ζήτημα συνολικώς,
- (β) *καλεί* την κυβέρνηση και τους αιτούντες να υποβάλουν εντός των προσεχών

έξι μηνών, τις γραπτές τους παρατηρήσεις επί του ζητήματος, και ιδιαιτέρως, να ειδοποιήσουν το Δικαστήριο για κάθε συμφωνία που τυχόν καταλήξουν,

- (γ) *επιφυλάσσεται* ως προς την περαιτέρω διαδικασία, και *εξουσιοδοτεί* τον Πρόεδρο της Ευρείας Συνθέσεως να καθορίσει την εν λόγω διαδικασία εάν χρειασθεί.

Εγένετο στην Αγγλική και την Γαλλική γλώσσα, και δημοσιεύθηκε σε μία δημόσια συνεδρίαση στο Κτίριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο Στρασβούργο, την 23η Νοεμβρίου 2000.

Luzius Wildhaber
Πρόεδρος

Maud de Boer-Buquiccio
Αναπληρώτρια Γραμματεύς

Σύμφωνα με το Άρθρο 45 § 2 της Συμβάσεως, και τον Κανόνα 74 § 2 των Κανόνων του Δικαστηρίου, η μερικώς δισταμένη γνώμη του κ Κουμάντου την οποία συμμερίζεται ο κ Ζυραντίτς, προσαρτάται στην παρούσα απόφαση.

ΜΕΡΙΚΩΣ ΔΙΣΤΑΜΕΝΗ ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΟΥ ΚΟΥΜΑΝΤΟΥ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΣΥΜΜΕΡΙΖΕΤΑΙ Ο ΔΙΚΑΣΤΗΣ ΖΥΡΑΝČIČ

Ψήφισα κατά της διαπιστώσεως της παραβιάσεως του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1. Προορισμός του Άρθρου 1 είναι να προστατεύει την ιδιωτική περιουσία που ανήκει σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Δεν έχει εφαρμογή σε περιουσία που έχει δοθεί σε ορισμένα πρόσωπα στα πλαίσια των δημοσίων αξιωμάτων τους, έστω και εάν αυτή η περιουσία διατηρεί κάποια χαρακτηριστικά που ανήκουν στο ιδιωτικό δίκαιο. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η περιουσία υπάγεται σε ένα καθεστώς *sui generis*, εν μέρει δημόσιο και εν μέρει ιδιωτικό, το οποίο αποκλείει την εφαρμογή του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1.

Αυτή είναι η περίπτωση των αγαθών της πρώην βασιλικής οικογενείας της Ελλάδος, για τους ακόλουθους λόγους οι οποίοι ισχύουν για όλα τα επί μέρους περιουσιακά στοιχεία που απαρτίζουν αυτά τα αγαθά: (α) μεγάλο μέρος της εν λόγω περιουσίας προήλθε από δώρα του δημοσίου ή άλλων δημοσίων φορέων που δεν θα είχαν γίνει και δεν θα μπορούσαν να είχαν γίνει βάσει του Συντάγματος, εάν ο δωρεοδόχος δεν ασκούσε βασιλική εξουσία, (β) τα αγαθά αυτά υπήγοντο πάντοτε σε ιδιαίτερο ευνοϊκό καθεστώς όσον αφορά τους κανόνες διαδοχής και φορολογίας (κληρονομίας, μεταβιβάσεως και, έως το 1974, εισοδήματος), δικονομικά και ουσιαστικά προνόμια (απαράγραπτο των απαιτήσεων, απαγόρευση χρησικτησίας, ποινικοποίηση της καταπατήσεως), πληρωμή των εξόδων συντήρησης και του εκεί απασχολούμενου προσωπικού, (γ) όποτε οι πολιτικές περιστάσεις ήσαν ευνοϊκές, τα δικαιώματα της βασιλικής οικογενείας επ' αυτών των αγαθών επιβεβαιώνονταν με ειδικούς νόμους, οι οποίοι θα ήσαν άσκοποι εάν αυτά τα δικαιώματα ανήκαν μόνον στο "κοινό" αστικό δίκαιο, (δ) το Νομοθετικό Διάταγμα 72/1994 (μετά την πτώση της δικτατορίας και την επάνοδο της δημοκρατίας) προέβλεπε ειδικό καθεστώς διαχειρίσεως για την βασιλική περιουσία "μέχρι του οριστικού προσδιορισμού του πολιτεύματος", ρητώς συνδέοντας με αυτόν τον τρόπο την τύχη αυτών των αγαθών με την μορφή του πολιτεύματος (αβασίλευτη ή βασιλευόμενη δημοκρατία).

Ως προς τα συγκεκριμένα αγαθά της πρώην βασιλικής οικογενείας, τα ακόλουθα πραγματικά περιστατικά πρέπει να ληφθούν υπ' όψη: (α) το ακίνητο Μον Ρεπό της Κέρκυρας, είχε εξ αρχής τεθεί στην διάθεση του Βασιλέως προς "χρήση", (β) η υπογεγραμμένη από τον Βασιλέα Γεώργιο Α' το 1904 διαθήκη όριζε ότι το κτήμα του Τατοΐου θα χρησιμοποιείτο ως "μόνιμη κατοικία του βασιλεύοντος Βασιλέως των Ελλήνων", (γ) όταν, το 1917, ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος αναγκάστηκε να παραιτηθεί υπέρ του δευτέρου υιού του, του μετέπειτα Βασιλέως Αλεξάνδρου Α', ο τελευταίος απέκτησε το ακίνητο του Τατοΐου ενώ ο πατέρας του ήταν εν ζωή, παρά την ύπαρξη συγκληρονόμων όπως ορίζονται από το "κοινό" αστικό δίκαιο, (δ) μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου Α' το 1920, και την επάνοδο του Κωνσταντίνου Α', το ακίνητο του Τατοΐου περιήλθε εκ νέου στον Κωνσταντίνο και όχι στους κληρονόμους του Αλεξάνδρου Α', (ε) μετά τον θάνατο του Κωνσταντίνου Α', το ακίνητο του Τατοΐου περιήλθε στον πρωτότοκο υιό του και διάδοχο του θρόνου, και όχι στους άλλους κληρονόμους του.

Επί πλέον, το ακίνητο Τατοΐου πρέπει να μείνει εκτός του πεδίου της παρούσης αιτήσεως διότι (α) αποτελεί το αντικείμενο μιας άλλης αιτήσεως που θα εξετασθεί από το Δικαστήριο, και που έχει κατατεθεί από το ίδρυμα προς το οποίο είχε δωρηθεί, και (β) ο ίδιος ο αιτών είχε ρητώς δηλώσει ότι η αίτησή του δεν αφορά αυτό το ακίνητο (βλ. μνημόνιο των αιτούντων με ημερομηνία 12.4.2000, υποσημείωση 16).

Ακριβής μετάφραση του συνημμένου αγγλικού κειμένου
Γιάννης Ι Κοκκώνης
Αθήνα, 29 Μαΐου 2003